

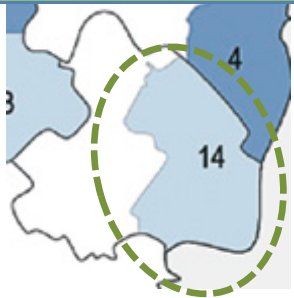
Bijlage IV

Infosheet per regio

1.1 Inleiding

Ten behoeve van de voortgangsrapportage is voor iedere krimp- of anticipeerregio een infosheet opgesteld. Doel van de infosheets is om zo feitelijk mogelijk inzicht te geven in de stand van zaken per regio. In de infosheets wordt achtereenvolgens ingegaan op de uitvoering van het Actieplan Bevolkingsdaling, de samenwerking in het kader van de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling en de wijze waarop het thema bevolkingsdaling is verankerd in beleid. De infosheets zijn ingevuld op basis van beschikbare documentatie en interviews met contactpersonen in de regio's. Tot slot zijn de infosheets ter validatie voorgelegd aan deze contactpersonen. De gevalideerde infosheets zijn opgenomen in deze bijlage.

1.2 Oost-Drenthe

Naam regio: Oost-Drenthe		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Anticipieerregio	
Provincie	Drenthe	
Gemeenten	Emmen, Coevorden, Aa en Hunze, Borger-Odoorn	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een gezamenlijke samenhangende aanpak over meerdere bestuurslagen gericht op het vraagstuk van demografische ontwikkelingen • Het stimuleren van de leefbaarheid en vitaliteit in wijken en dorpen d.m.v. een bottom-up aanpak. <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het versterken van een prettig woon- en leefklimaat <p>Ruimte & mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het versterken van een prettig woon- en leefklimaat <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het behouden en goed bereikbaar houden van kwalitatief goede onderwijsvoorzieningen <p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het versterken van een prettig woon- en leefklimaat 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Oost-Drenthe		Bron:
	<p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inzetten op het scheppen van banen voor jongeren, ouderen en vooral lager opgeleiden, waaronder banen over de grens • Het realiseren van hoogwaardige en betrouwbare internetverbindingen in de buitengebieden 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>De regio Oost-Drenthe heeft op alle thema's voortgang geboekt. Hierna bespreken we de belangrijkste resultaten per thema:</p> <p>Wonen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De gemeente Borger-Odoorn heeft een woonvisie opgesteld waarin de gemeentelijke visie op het wonen tot 2020 is geschetst met een doorkijk naar 2025. • De gemeenten Coevorden en Emmen werken momenteel aan een eigen woonvisie. • Met de provincie loopt het gesprek over de overstijgende vraagstukken op het thema wonen. De regio is hierover in gesprek met de provincie Drenthe over een herstructureringsfonds om vastgoedontwikkeling te koppelen aan investeringen in de openbare ruimte. Dit gesprek met de provincie bevindt zich in de fase van uitwerking. Gemeenten hebben een investeringsfonds om de centrale ruimte van dorpen te versterken. • De daling van WOZ waardes heeft zich voortgezet <p>Ruimte & Mobiliteit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio bevindt zich wat het thema 'ruimte & mobiliteit' betreft nog voornamelijk in de fase van planvorming en programmering. Met betrekking tot het Publiek Vervoermodel zit de regio Oost-Drenthe in de fase van realisering (in samenwerking met andere regio's in Noord Nederland). <p>Onderwijs:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio richt zich actief op het ondervangen van de gevolgen van leerlingendaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Henk de Jong, Kirsten Klasen, Kirstin Meringa, Pascal Roemers, Hans Scheer (23-03-2017) • Economisch programma 2017-2021: voor een sterke en innovatieve regio Vierkant voor Werk (2016) • Woonvisie 2016+ (2016)

Naam regio: Oost-Drenthe	Bron:	
	<p>doormiddel van sluiting van en actieve samenwerkingsverbanden en fusies tussen basisscholen.</p> <ul style="list-style-type: none"> In het voortgezet onderwijs verwachten drie scholen als gevolg van krimp de komende 20 jaren een afname van 2100 leerlingen. Met het oog daarop hebben zij besloten tot een onderlinge profielverdeling van vakrichtingen voor VMBO. <p>Zorg en ondersteuning:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het thema 'zorg en ondersteuning' heeft een plek gekregen binnen de woonvisies van alle gemeenten binnen de regio Oost-Drenthe. Gezondheidsachterstanden er zijn in de regio verschillende projecten opgezet voor gezonder eten, meer bewegen en arbeidsparticipatie <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> Met het sectorplan Vierkant voor Werk richt de regio Oost-Drenthe zich op de bevordering van transities op de regionale arbeidsmarkt: van werk naar werk en van werkloosheid naar werk. In het bijzonder worden er met dit sectorplan 900 werkloze en met werkloosheid bedreigde mensen in kansrijke beroepen geplaatst. Ontwikkeling Voorschool wordt in 2017 gerealiseerd 	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>	<p>Provincie en regio hebben samen aansluiting gezocht bij het initiatief Nederland in Balans van vijf provincies. De regio richt zich hiermee op de sterke stad Emmen in een krimpende regio en vraagt het Rijk om gelijkwaardige aandacht voor complementariteit en netwerkkracht van de landsdelen.</p>	
<p>In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?</p>	<p>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering</p> <p>In zijn algemeenheid loopt de fase van bewustwording van het thema bevolkingsdaling al langer in de regio. Echter heeft het Actieplan wel bijgedragen aan het bewustwordingsproces van het thema krimp onder bestuurders in de regio Oost-Drenthe. Dit heeft geleid tot een grotere bestuurlijk betrokkenheid bij dit dossier.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Interview Henk de Jong, Kirsten Klasen, Kirstin Meringa, Pascal Roemers, Hans Scheer (23-03-

Naam regio: Oost-Drenthe		Bron:
	In het bijzonder verschilt het per beleidsdomein welke fase van toepassing is. Over het geheel is de fase van bewustwording van toepassing maar tegelijkertijd bevindt de regio zich op specifieke domeinen al in de fase van uitvoering. Zo bevindt de regio zich bijvoorbeeld op het thema 'economische vitaliteit & arbeidsmarkt' met het Intersectoraal Regionaal Sectorplan 'Vierkant voor werk' voor Arbeidsmarktregio Drenthe en Hardenberg in de fase van uitvoering.	2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 		
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	De regio Oost-Drenthe heeft de ambitie om de samenwerking meer interdisciplinair te maken. Dit dient echter nog organisatorisch uitgewerkt te worden.	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Henk de Jong, Kirsten Klasen, Kirstin Meringa, Pascal Roemers, Hans Scheer (23-03-2017)
3. Samenwerking		
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?	<ul style="list-style-type: none"> • Vitaal Platteland • Vierkant voor Werk • BOCE.beleidsagenda 	<ul style="list-style-type: none"> • Economisch programma 2017-2021: voor een sterke en innovatieve regio Vierkant voor Werk (2016)

Naam regio: Oost-Drenthe			Bron:
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i> Vitaal Platteland</p>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Gemeenten Aa & Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden, Emmen, provincie Drenthe, maatschappelijke partijen en bewoners	<ul style="list-style-type: none"> ● Notitie organisatiestructuur aanpak bevolkingsdaling (2016)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het vinden van oplossingen voor het krimpvraagstuk	<ul style="list-style-type: none"> ● Notitie organisatiestructuur aanpak bevolkingsdaling (2016)
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	<p>Samenwerking vindt plaats op basis van drie programmalijnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Wonen & Zorg ● Economie, Werkgelegenheid & Onderwijs ● Mobiliteit & Bereikbaarheid 	<ul style="list-style-type: none"> ● Notitie organisatiestructuur aanpak bevolkingsdaling (2016)
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	De organisatie bestaat uit een stuurgroep krimp, dat hangt onder Vitaal Platteland. Daaronder hangen drie expertteams (Wonen & Zorg, Economie, Werkgelegenheid & Onderwijs en Mobiliteit & Bereikbaarheid). Vanuit een regieteam krimp. Het regieteam houdt zich bezig met de visie op krimp voor de regio Oost-Drenthe. De expertteams hebben als taak om beleidsmatig te adviseren en input te leveren voor de drie programmalijnen. De expertteams zijn ondersteunend aan het regieteam krimp.	<ul style="list-style-type: none"> ● Notitie organisatiestructuur aanpak bevolkingsdaling (2016)
<p><i>Samenwerkingsverband 2:</i> Vierkant voor Werk</p>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	<p>Provincie Drenthe, gemeenten Hardenberg, Emmen, Coevorden en Hoogeveen en het Ministerie van EZ.</p> <p>In de program board is de triple helix vertegenwoordigd met naast de genoemde overheden o.a. vertegenwoordigers van</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Economisch programma 2017-2021: voor een sterke en innovatieve regio

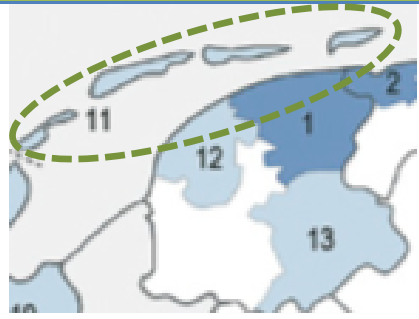
Naam regio: Oost-Drenthe			Bron:
		Stenden Hogeschool, ROC Drenthe, grootbedrijf (Fokker) en het mkb.	Vierkant voor Werk (2016)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het doel van het sectorplan is het bevorderen van de arbeidsmobiliteit in de regio: van werk naar werk en van werkloosheid naar werk. Daarnaast moet het sectorplan de match tussen vraag en aanbod verbeteren.	<ul style="list-style-type: none"> Economisch programma 2017-2021: voor een sterke en innovatieve regio Vierkant voor Werk (2016)
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Arbeidsmarkt en arbeidsmobiliteit. Daarvoor wordt onder meer gewerkt aan verbetering van de regionale bereikbaarheid en een betere aansluiting van onderwijs met de arbeidsmarkt	<ul style="list-style-type: none"> Economisch programma 2017-2021: voor een sterke en innovatieve regio Vierkant voor Werk (2016)
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Middels een Program Board	<ul style="list-style-type: none"> Economisch programma 2017-2021: voor een sterke en innovatieve regio Vierkant voor Werk (2016)
<i>Samenwerkingsverband 3:</i>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Gemeenten Borger-Odoorn, Coevorden en Emmen	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het opstellen van een beleidsagenda voor samenwerking op het gebied van leefbaarheid en krimp, infrastructuur , toerisme en recreatie en omgevingswet als basis voor samenwerking in de krimpregio	
	Op welke onderwerpen	<ul style="list-style-type: none"> Leefbaarheid en krimp 	

Naam regio: Oost-Drenthe		Bron:	
	wordt samengewerkt?	<ul style="list-style-type: none"> • Recreatie en toerisme • Infrastructuur, met inzet op weg, water en spoor • Omgevingswet, (kaderstelling via één omgevingsvisie voor Zuidoost Drenthe) 	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Besluitvorming vindt plaats in de stuurgroep gevormd door de drie colleges	
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?			
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?			
4. Verankering in beleid			
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?			
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder	a) In juni 2016 heeft de Provinciale Staten de Visie op krimp en leefbaarheid 2016-2020 vastgesteld. Deze integrale visie vorm het beleidskader voor de thema's krimp en leefbaarheid in de provincie Drenthe. In november 2016 is de Uitvoeringsagenda Krimp en Leefbaarheid 2016-2017 vastgesteld door Gedeputeerde Staten. Deze uitvoeringsagenda gaat in op de concrete uitvoering van de ambities die geformuleerd zijn in de Visie op krimp en leefbaarheid 2016-2020. Naast deze uitvoeringsagenda richt de provincie Drenthe zich ook met de regeling <i>Vitaal Platteland</i> op de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling. b) Voor de regeling <i>Vitaal Platteland</i> is door het College van Gedeputeerde Staten op basis van cofinanciering €800.000,- beschikbaar gesteld voor lokale initiatieven die gericht zijn		

Naam regio: Oost-Drenthe		Bron:
bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	op de verbetering van de leefbaarheid.	
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) Het thema bevolkingsdaling is goed verankerd in het beleid van de regio Oost-Drenthe. Op het thema wonen bevindt de regio zich in de fase van uitvoering. b) Voor verbetering van de leefbaarheid is in de begroting van de verschillende gemeenten een investeringsfonds opgenomen. c) Ja. Neemt deel in Stuurgroep Leefbaarheid en krimp	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Henk de Jong, Kirsten Klasen, Kirstin Meringa, Pascal Roemers, Hans Scheer (23-03-2017)
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?		
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.3 De Friese Waddeneilanden

Naam regio: Friese Waddeneilanden		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Anticipieerregio	
Provincie	Fryslân	
Gemeenten	Vlieland, Terschelling, Ameland, Schiermonnikoog	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>De problematiek op de Waddeneilanden is anders dan die op het vaste land en vraagt ook om een andere aanpak. Waar op het vaste land gezocht kan worden naar oplossingen in de regio (bijvoorbeeld als het gaat om draagvlak voor voorzieningen), is dit op de Waddeneilanden meestal niet het geval. Ook functioneren markten, zoals de woningmarkt en de zorgmarkt anders dan op het vaste land.</p> <p>Algemene aspecten krimp / leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • In overleg met de Rijksoverheid en de provincie willen de samenwerkende Waddeneilanden komen tot passende oplossingen bij knellende wet- en regelgeving voor de specifieke vraagstukken voor de Waddeneilanden. • Daarnaast wordt ingezet op het behoud van kleine zakelijke dienstverlening op de eilanden. <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Realiseren van een bij de eilanden passende woningmarkt 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Friese Waddeneilanden		Bron:
	<p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een goed integraal onderwijsaanbod (0 tot 18 jaar) waarbij aanbod op het eiland en aan wal goed afgestemd en georganiseerd is. <p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het kunnen behouden van voldoende (kwantitatief en kwalitatief) zorgaanbod op de eilanden. 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>De Friese Waddeneilanden hebben met name op de thema's wonen, zorg en onderwijs voortgang geboekt. Hieronder worden de belangrijkste resultaten per thema besproken:</p> <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er is een woningmarktanalyse uitgevoerd door een externe partij. Uit de analyse van de woningmarkt en de thema's wonen en zorg en duurzaamheid is duidelijk geworden dat de Friese Wadden te maken hebben met een stevige druk op de woningmarkt, zowel van mensen met als zonder economische of maatschappelijke binding. Risico op leegstand, zoals dat op de vaste wal in Friesland bestaat, is niet aan de orde. De woningvoorraad voor woningen onder €250.000 is zeer beperkt. Met name de middengroepen (gezinnen met een economische binding bijvoorbeeld) zijn daardoor sterk ondervertegenwoordigd, terwijl zij wel van groot belang zijn voor een vitale leefgemeenschap. • De analyse is uitgemond in een woonconferentie waar in samenwerking met verschillende stakeholders de knelpunten op de woningmarkt in kaart zijn gebracht. • De uitkomsten van de woningmarktanalyse worden gebruikt voor het opstellen van een woonvisie per Waddeneiland. Deze woonvisies zijn momenteel in ontwikkeling. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017) • Woningmarktanalyse Friese Waddeneilanden (2016)

Naam regio: Friese Waddeneilanden		Bron:
	<p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er is een onderzoekstraject gestart om de knelpunten op het gebied van zorg in kaart te brengen. <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Om Passend Onderwijs te kunnen blijven aanbieden is het in sommige gevallen noodzakelijk dat kinderen naar de vaste wal gaan. Om dit tegen acceptabele kosten te kunnen doen, zijn de vervoersstromen van leerlingen en personeel tegen het licht gehouden. En is in kaart gebracht hoe deze zo efficiënt mogelijk ingericht kunnen worden. 	
In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?	Er zijn geen aanvullende activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling.	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017)
In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?	<p><u>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering</u></p> <p>De regio is zich bewust van bevolkingsdaling en de gevolgen daarvan. Echter verschilt het sterk per eiland en per thema in welke vervolgfase de aanpak zich bevindt. Op het thema wonen is de aanpak het verst gevorderd, dit heeft sterk te maken met de urgentie binnen dit thema.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader 	<p>De volgende succesfactor is door de Friese Waddeneilanden benoemd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Woningmarktanalyse voor de Friese Waddeneilanden wordt door de regio gezien als een belangrijke katalysator voor verdere samenwerking op de gezamenlijke knelpunten. Dit heeft bijgedragen aan het agenderen en het 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017) • Woningmarktanalyse Friese

Naam regio: Friese Waddeneilanden		Bron:	
van bevolkingsdaling <ul style="list-style-type: none"> Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	beschikbaar stellen van middelen voor de aanpak.	Waddeneilanden (2016)	
Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot: <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	De anticipeerregio is zich bewust dat er een andere weg dient ingeslagen te worden met betrekking tot de samenwerking en aanpak van bevolkingsdaling waarin er minder focus moet zijn op het vasteland. De unieke situatie maakt dat vergelijkingen met andere regio's weinig zinvol zijn. Focus op het thema Leefbaarheid kan een gezamenlijk vertrekpunt zijn voor BZK, provincie en gemeenten (regiotafel/regiodeal).	<ul style="list-style-type: none"> Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017) 	
3. Samenwerking			
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?	Er zijn geen samenwerkingsverbanden specifiek gericht op de realisatie van het Actieplan. Het onderwerp krimp/anticipeer maakt onderdeel uit van een samenwerking die een bredere scope kent dan alleen krimp. De samenwerking tussen de Waddeneilanden en andere overheden is geformaliseerd in een gemeenschappelijke regeling: het convenant 'Samenwerkingsverband De Waddeneilanden'. Daarnaast is er een streekagenda voor de Waddeneilanden. Hierin komt het thema krimp/anticipeer niet als apart onderwerp terug, maar hangt het samen met bepaalde thema's.	<ul style="list-style-type: none"> Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017) Convenant Samenwerking Waddeneilanden (2015) Gezamenlijke Agenda Waddeneilanden (2013) 	
<i>Samenwerkingsverband 1:</i> Samenwerkingsverband De Waddeneilanden	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, provincie Fryslân, provincie Noord-Holland, gemeente Texel, gemeente Terschelling, gemeente Vlieland, gemeente Ameland, gemeente Schiermonnikoog	<ul style="list-style-type: none"> Convenant Samenwerking Waddeneilanden (2015)
<i>Nb: Dit betreft de Gemeenschappelijke Regeling, waarbinnen de 5</i>	Wat is het doel van de samenwerking?	Versterken van de intergemeentelijke samenwerking ter verbetering van de leefbaarheid	
	Op welke onderwerpen	Verhoogde kwaliteit en toekomstbestendigheid van de	

Naam regio: Friese Waddeneilanden		Bron:
<p><i>Waddeneilanden samenwerken. Er is geen apart Samenwerkingsverband voor het thema Bevolkingsdaling ingesteld.</i></p>	wordt samengewerkt?	dienstverlening
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	De betrokken partijen hebben geen bindende afspraken gemaakt.	
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	Er is een gezamenlijke belangenbehartiging, beleidsvoorbereiding en –uitvoering in de regio door het ‘Samenwerkingsverband De Waddeneilanden’.	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017)
4. Verankering in beleid		
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	Er is geen sprake van gemeenschappelijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling, anders dan de opgestelde Samenwerkingsagenda. Beleid wordt per eiland en per thema vastgesteld. De regio heeft wel de ambitie om een gezamenlijke omgevingsvisie op te stellen. Hierin is demografische ontwikkeling een belangrijk thema.	
<p>Provincie:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de</p>	<p>a) Ja. 'Fan mear nei better' (2012-2020) is een door de provincie Fryslân opgesteld beleidsdocument dat zich richt op de kwaliteit van wonen, werken, leven en leren met betrekking tot de gevolgen van krimp.</p> <p>b) Er is twee miljoen euro procesgeld beschikbaar gesteld voor een periode van 4 jaar. Daarnaast werkt de provincie ook aan het vormen van een transitiefonds voor het passend maken van de woningvoorraad op de veranderende bevolkingsopbouw.</p> <p>c) Er is een portefeuillehouder Plattelandsbeleid en krimp. Deze heeft met name een agenderende rol.</p>	
		<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Karin Wierda en Saskia van der Kamp (06-03-2017)

Naam regio: Friese Waddeneilanden		Bron:
provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?		
<p>Gemeenten:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) Bevolkingsdaling komt niet op zichzelf terug in gemeentelijk beleid, maar als onderdeel van andere beleidsthema's waarin bevolkingsdaling een factor is.</p> <p>b) Er zijn op de gemeentelijke begrotingen niet in het bijzonder middelen gereserveerd voor krimp. Vanuit de beleidsthema's waar krimp/anticipeer een rol speelt zijn er wel, indirect, middelen beschikbaar.</p> <p>c) Elk eiland heeft een bestuurlijk aanspreekpunt voor het thema krimp/anticipeer. Schiermonnikoog is bestuurlijk trekker van het thema krimp/anticipeer op landelijk en regionaal niveau.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017)
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	Er zijn geen evaluaties of voortgangsrapportages beschikbaar.	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Quirinus Schouten, Aletta Kalma, Hanneke op den Buysch (07-03-2017)
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.4 Noordoost Fryslân

Naam regio: Noordoost Fryslân		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Krimpregio	
Provincie	Friesland	
Gemeenten	Achtkarspelen, Dantumadiel, Dongeradeel, Ferwerderadiel, Kollumerland C.A., Tytjerksteradiel	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp / leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mienskip als basis voor regionale samenwerking en regionale opgaven • “Gezonde” regio met kwalitatief goede, toekomstbestendige en bereikbare voorzieningen <p>Wonen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toekomstbestendige woningvoorraad (levensloopbestendig en duurzaam) <p>Ruimte & mobiliteit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Goede bereikbaarheid • Verbetering mobiliteit in de regio <p>Onderwijs:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toekomstbestendig regionaal onderwijsaanbod PO en VO: <p>Thema zorg:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toekomstbestendig zorgaanbod 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Noordoost Fryslân	Bron:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Kwalitatief hoogwaardige invulling van ziekenhuis Sionsberg 2.0 en overige zorgontwikkelingen, passend bij de regionale (toekomstig) zorgopgaven <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sterke positie duurzaamheid en energietransitie • Behouden en versterken van de landschappelijke karakteristieken en balans tussen economische dragers, water, (agrarische) natuur 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>De regio Noordoost Fryslân heeft op alle thema's voortgang geboekt. Hierna bespreken we de belangrijkste resultaten per thema:</p> <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio heeft een onderzoek naar de woningvoorraad in de regio uitgevoerd. Met het onderzoek is de regionale opgave in beeld gebracht. De resultaten zijn inmiddels gepresenteerd aan bestuurders. Vervolgstep bestaat uit bestuurlijke besluitvorming met betrekking tot het omgaan met de woningvoorraad en dialoog met stakeholders over verovolg. • Ambities met betrekking tot het thema wonen in het Actieplan worden opgepakt door een ambtelijke en bestuurlijke trekker uit verschillende gemeentes in de regio. <p>Ruimte & Mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Op het gebied van ruimte en mobiliteit wordt gewerkt aan de Mobiliteitscentrale. De Mobiliteitscentrale is een nieuw vervoersconcept waarin leerlingenvervoer en WMO vervoer met kleinschalig openbaar vervoer gecombineerd wordt. De aanbestedingsprocedure is afgerond en aan de uitvoering wordt gewerkt. Vanaf 1 september 2017 moet de Mobiliteitscentrale operationeel zijn. <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voor het thema onderwijs heeft het Ministerie van OC&W een regionale procesmanager en een accountmanager leerlingendaling beschikbaar gesteld. Samenwerking tussen en samengaan van scholen verloopt vooralsnog moeizaam als gevolg van verschillen in 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)

Naam regio: Noordoost Fryslân	Bron:	
	<p>identiteit. De inzet vanuit OCW geeft een goede impuls aan de samenwerking.</p> <p>Zorg en ondersteuning</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het onderzoeksbureau Partoer heeft een inventarisatie uitgevoerd naar de toekomstige vraag en het aanbod van zorg in Noordoost Fryslân. Het uitwerken van vervolgactiviteiten naar aanleiding van dit onderzoek ligt momenteel stil. • Met betrekking tot regionale samenwerking op het gebied van zorg worden twee concrete projecten opgepakt: Healthy Living Lab en zorg en arbeid. Dit is een mogelijk opmaat om op grotere thema's in gesprek te gaan <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regionaal uitvoeringsprogramma energietransitie (oplevering 9 maart 2017): uitvoeringsagenda met acties • Noordoost Fryslân gaat voor 40% duurzame energie in 2025 	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>	<p>Na het vaststellen van het Actieplan zijn onder meer de volgende activiteiten gestart:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In 2016 is Noordoost Fryslân gekozen als één van de zes proeftuinen waar regionaal wordt samengewerkt aan economische opgaven. In de Proeftuin is het DNA van de regio in beeld gebracht, met een sterke betrokkenheid van ondernemers en onderwijs. Het resultaat is een versnellingsagenda waarin drie programmaliijnen zijn opgenomen: innovatie en ondernemerschap, hervorming arbeidsmarkt en partnership. Met de Versnellingsagenda wordt gewerkt aan de economische structuurversterking van de regio, wat een positief effect op het woon- en werkklimaat van de regio moet hebben in relatie tot de veranderende bevolkingssamenstelling. Het proces van de Proeftuin is begeleid door een regioteam, met daarin onder andere het Ministerie van BZK en EZ, de VNG en het IPO. Op de eindconferentie op 27 maart worden de ervaringen en resultaten van de Proeftuin opgeleverd aan de landelijke stuurgroep Maak Verschil. In het kader van de proeftuin is onder meer een Economische Transformatiemonitor ontwikkeld om inzicht te krijgen in de economische structuur en potentie van de regio. Ook is een vitaliteitsscan detailhandel uitgevoerd. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017) • ANNO II: Agenda voor Noordoost Fryslân 2016-2020

Naam regio: Noordoost Fryslân		Bron:
	<p>In 2015 is met partners en stakeholders een vervolg regionale agenda ontwikkeld voor de periode 2016-2020: ANNO II. Deze agenda benoemt 16 opgaven. De ambities uit het Actieplan komen hierin terug, onderverdeeld naar drie centrale thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen & leven • Economie • Grien en blau. <p>ANNO II vormt de basis voor het uitwerken van activiteiten in kader van de regionale aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling.</p>	
In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?	<p>Bewustwording / Visievorming / <u>Planvorming</u> / <u>Programmering</u> / <u>Uitvoering</u></p> <p>Met de ontwikkeling en vaststelling van de regionale agenda ANNO zijn de stappen bewustwording en visievorming doorlopen. Partijen in de regio zijn zich bewust van bevolkingsdaling en de gevolgen ervan. De regio bevindt zich nu in de fase van planvorming en programmering. De breed gedragen visie (ANNO) dient voor veel opgaven te worden uitgewerkt in activiteiten. Voor een aantal projecten wordt al gewerkt aan de uitvoering.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<p>De volgende succesfactoren zijn door Noordoost-Friesland benoemd:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De samenwerking Netwerk Noordoost is een belangrijke succesfactor. De netwerkorganisatie, die is opgericht in 2012, bestaat uit vier medewerkers die werken voor de hele regio en worden gefinancierd door alle gemeenten, de provincie en het Wetterskip. De onafhankelijkheid van en de handelingsruimte die het samenwerkingsverband heeft dragen bij de effectiviteit van de aanpak. Hierdoor kan er goed geschakeld worden tussen schaalniveaus en organisaties. Sterk punt van de organisatie is het grote netwerk, niet alleen binnen de overheden, maar ook binnen de Mienskip en maatschappelijke organisaties, waardoor er snel binnen de regio kan worden geschakeld. • Bestuurlijk draagvlak. Regionale bestuurders hebben zich gecommitteerd aan het thema bevolkingsdaling. De bestuurlijke lobby was een belangrijke factor in het verkrijgen van de krimpstatus als regio. Het binnenhalen van de proeftuin Maak Verschil heeft de ontwikkeling van grensoverschrijdend, regionaal, denken en werken van nieuwe inzichten 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)

Naam regio: Noordoost Fryslân		Bron:
	<p>voorzien door de notitie van wetenschapper Geert Teisman. Deze proeftuin heft de uitvoering van het thema economie versneld. Daarnaast hebben veel bestuurders uit de regio een rol/verantwoordelijkheid binnen de regionale agenda: of ze zijn bestuurlijk opgaventrekker, of ze zijn deelnemer aan één van de bestuurlijke themagroepen. Hierdoor is de bestuurlijke betrokkenheid bij regionaal werken en regionale thema's relatief groot.</p>	
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Het schakelen tussen de verschillende niveaus, de multi-level governance, is een aandachtspunt voor de regio. Dit aandachtspunt is opgenomen in één van de programmaliijnen als resultaat van de Proeftuin (het partnership). Dit vereist een andere blik op regionale samenwerking: afhankelijk van de opgaven kunnen opschalen naar andere niveaus, waarbij de opgave centraal staat. • Daarnaast vormt de betrokkenheid van de gemeenteraden ook een aandachtspunt. Gemeenteraden worden betrokken bij regiobijeenkomsten en daar waar nodig via besluitvorming. Hierbij gaat het met name om besluitvorming over de betreffende opgaven. Voor de democratische legitimiteit vindt de regio het belangrijk de raden meer vroegtijdig te betrekken in het besluitvormingsproces. De raden hebben dit zelf ook aangegeven tijdens een werksessie 'Raad in Beraad', georganiseerd in het kader van de Proeftuin. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)
3. Samenwerking		
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?	Netwerk Noordoost: een regionale netwerkorganisatie zonder juridische entiteit.	
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i> Netwerk Noordoost</p>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Netwerk Noordoost Fryslân: gemeenten Tytsjerksteradiel, Achtkarspelen, Dantumadiel, Kollumerland c.a., Dongeradeel en Ferwerderadiel, de provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, ondernemers en vele (maatschappelijke) partners in regio.
	Wat is het doel van de samenwerking?	De samenwerking richt zich op een vitale plattelandsregio met sterke verbindingen naar het omliggend stedelijk netwerk en op
		<ul style="list-style-type: none"> • Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)

Naam regio: Noordoost Fryslân		Bron:
	leefbaarheid en sociaal economische ontwikkeling.	
Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Binnen het samenwerkingsverband zijn de volgende thema's: <ol style="list-style-type: none"> 1. Wonen & Leven 2. Economie 3. Grien & Blau 	
Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Besluitvorming verloopt via gemeenten, maar vooraf is er afstemming binnen de regionale themagroepen en stuurgroep. Deze geven een advies aan de colleges op basis waarvan de colleges van de gemeenten (of gemeenteraden) een besluit nemen.	
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	In ANNO II zijn bindende afspraken gemaakt.	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	Agendering en visievorming zijn voor veel opgaven voltooid of in een afrondende fase. Het proces bevindt zich daarmee met name in fase van bestuurlijke besluitvorming, waarop een (gezamenlijke) uitvoering moet volgen.	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)
4. Verankering in beleid		
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	De ambities van de regio zijn naar aanleiding van bijeenkomsten en overleggen met bestuurders, ondernemers, maatschappelijke partners en inwoners vastgesteld in de Agenda 2016-2020 (ANNO II). Deze regio-specifieke agenda is richtinggevend voor de wijze waarop de opgaven benaderd worden en wordt ook breed gedragen. De gevormde visie en agenda moet nu ingebed worden in beleid. De vastlegging en verankering in concrete programmering is de volgende te nemen stap.	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)

Naam regio: Noordoost Fryslân		Bron:
<p>Provincie:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) Ja. 'Fan mear nei better' (2012-2020) is een door de provincie Fryslân opgesteld beleidsdocument dat zich richt op de kwaliteit van wonen, werken, leven en leren met betrekking tot de gevolgen van krimp.</p> <p>b) Er is twee miljoen euro procesgeld beschikbaar gesteld voor de gehele provincie voor een periode van 4 jaar. Daarnaast werkt de provincie ook aan een transitiefonds voor het passend maken van de woningvoorraad op de veranderende bevolkingsopbouw in de provincie Fryslân.</p> <p>c) Er is een portefeuillehouder Plattelandsbeleid en krimp. Deze heeft met name een agenderende rol.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017) ● Interview Karin Wierda en Saskia van der Kamp (06-03-2017)
<p>Gemeenten:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) Er bestaat een verschil in de verankering van bevolkingsdaling in beleid tussen de zuidelijke en noordelijke gemeenten in Noordoost Fryslân. Met name de noordelijke gemeenten worden geconfronteerd met krimp. In de zuidelijke gemeenten is krimp een minder urgent thema. Met name in de regionale agenda wordt sterk ingespeeld op de veranderende bevolkingssamenstelling.</p> <p>b) Niet specifiek voor de uitvoering, meer opgaven gerelateerd, en voor de algemene netwerkorganisaties.</p> <p>c) Niet specifiek voor krimp maar wel per thema, echter loopt de krimp door deze portefeuilles heen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Siepie de Groot en Henk Harmsma (22-02-2017)
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	Er worden twee maal per jaar voortgangsrapportages opgesteld over alle regionale opgaven. Deze worden in de stuurgroep ANNO besproken.	
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.5 Noordwest Fryslân

Naam regio: Noordwest Fryslân		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Anticipieerregio	
Provincie	Fryslân	
Gemeenten	Franekeradeel, Harlingen, het Bildt, Leeuwarderadeel, Littenseradiel, Menameradiel	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het opstellen van een visie over en planvorming voor toekomstig voorzieningenniveau • Vergroten bewustwording en draagvlak <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toewerken naar een toekomstbestendige woningvoorraad <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opleiden van leerlingen uit de regio naar werk met toekomstmogelijkheden in de regio 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Noordwest Fryslân	Bron:	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Wonen ● Ruimte & mobiliteit ● Onderwijs ● Zorg en ondersteuning ● Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>De regio Noordwest Fryslân heeft acties benoemd voor de thema's 'algemene aspecten', 'wonen' en 'economische vitaliteit en arbeidsmarkt'. De regio heeft op al deze thema's voortgang geboekt. Hieronder bespreken we de belangrijkste resultaten per thema:</p> <p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● De Rijksuniversiteit Groningen heeft in opdracht van de regio en met ondersteuning vanuit de provincie Fryslân een onderzoek uitgevoerd naar het voorzieningenniveau in Noordwest Fryslân. Met dit onderzoek zijn op basis van verschillende scenario's de effecten van bevolkingsdaling voor de leefbaarheid en voorzieningen in Noordwest Fryslân in beeld gebracht. Voor het vervolg heeft de regio Noordwest Fryslân financiële middelen gereserveerd. <p>Wonen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● De regio is actief op dit thema en heeft een goed beeld van de gevolgen van bevolkingsdaling voor de sociale woningbouw. Momenteel voert de regio een woningmarktanalyse uit die de opgaven voor de particuliere woningvoorraad in beeld moet brengen. Deze analyse richt zich in het bijzonder op de aanpassingsmogelijkheden van woningen aan de vergrijzende bewoners. ● In het kader van de streekagenda Noordwest Fryslân wordt nu het project herbestemming karakteristieke panden uitgevoerd. Het betreft dan beeldbepalende leegstaande gebouwen (niet woningen) in centra van dorpen die een negatieve uitstraling hebben op de omgeving. Dit project wordt uitgevoerd in de gehele regio en daar doen alle gemeenten (financieel en inhoudelijk) aan mee. ● Daarnaast voert in ieder geval de gemeente Franekeradeel een beleid om Rotte Kiezen (onder anderen particuliere woningen, maar ook andere gebouwen) aan te pakken. Dit is kortweg het aanschrijvingsbeleid van eigenaren van slechte panden op basis van de wettelijke mogelijkheden die de gemeente heeft. Dit is indertijd opgestart als een project met de naam Rotte Kiezen, maar de uitvoering ligt toch bij elke gemeente afzonderlijk. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017) ● Prognose bevolking en huishoudens (2016)

Naam regio: Noordwest Fryslân	Bron:	
	<p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> Het project O3 is een samenwerkingsverband tussen de overheid, ondernemers en het onderwijs en richt zich onder andere op het ondervangen van de gevolgen van de aanstaande pensioneringsgolf door de creatie van werkgelegenheid voor de jongere beroepsbevolking. De regio erkent dat de trend van wegtrekkende hoger opgeleiden lastig te keren is. Daarom richt het O3 samenwerkingsverband zich met name op vasthouden van MBO-leerlingen uit de regio door hen in contact te brengen met het lokale bedrijfsleven. Hiervoor is een onderwijsprogramma opgesteld dat nu uitgevoerd wordt. Hiermee moet ook het wegtrekken van bedrijvigheid en daarmee werkgelegenheid in de regio voorkomen worden. Het project is vanwege succes uitgebreid en wordt gefinancierd door de provincie, gemeenten en OC&W. 	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>	<ul style="list-style-type: none"> De regio heeft binnen het samenwerkingsverband Streekwurk een eigen streekagenda Noordwest Fryslân opgesteld. Streekwurk Fryslân is een samenwerking tussen de Friese gemeenten, Wetterskip Fryslân en provincie Fryslân. De streekagenda richt zich op het samenbrengen van mensen, middelen en mogelijkheden en het ontwikkelen van projecten die bijdragen aan de leefbaarheid binnen de regio. Dit gaat niet alleen om overheidsprojecten, maar ook om projecten die door inwoners, bedrijven en organisaties worden aangedragen. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Roland Dijkstra (28-03-2017) Streekagenda Noordwest-Fryslân (2013)
<p>In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?</p>	<ul style="list-style-type: none"> Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering De fase waarin de regio zich bevindt varieert per actor en thema. Bestuurlijk is er soms nog sprake van bewustwording, terwijl er tegelijkertijd ook sprake is van programmering en uitvoering van diverse projecten op het gebied van bevolkingsdaling. Hierbij geldt overigens dat dit niet altijd gebeurt onder het label bevolkingsdaling. Zo wordt op het gebied van onderwijs al langer gewerkt, maar dan onder de noemer van leerlingendaling. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader 	<ul style="list-style-type: none"> Het opstellen van de streekagenda wordt door de regio Noordwest Fryslân gezien als een belangrijke succesfactor. Hierdoor is er met alle betrokken partijen op hoofdlijnen afgesproken wat de prioriteiten voor de regio zijn. Daarnaast zijn de goede relatie met stadsregio (rondom Leeuwarden) en de stabiele regionale samenwerking succesfactoren. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Roland Dijkstra (28-03-2017) Streekagenda Noordwest-Fryslân

Naam regio: Noordwest Fryslân		Bron:	
<p>van bevolkingsdaling</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 		(2013)	
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Een belangrijke les is het belang van bestuurlijke commitment voorafgaand aan de visievormingen en programmering. Dit helpt bij het verkrijgen van financiering en (van) capaciteit voor de uitvoering. Bij het Plattelandsontwikkeling Programma (POP-2) was dit bijvoorbeeld goed geregeld. Bij de (hieruit voortgekomen) Streekagenda is de capaciteit en het geld echter niet éénduidig aan de voorkant zeker gesteld. 		
3. Samenwerking			
<p>Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De regio Noordwest Fryslân heeft een eigen streekagenda gevormd. Dit is een uitvoeringsagenda voor de streek op het gebied van economie, bereikbaarheid en leefbaarheid. De Streekagenda is bedoeld om projecten die moeten bijdragen aan een sterke regio in samenhang uit te voeren. Het gaat om projecten van de lokale overheden en projecten die door burgers, bedrijven en andere stakeholders worden aangedragen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Roland Dijkstra (28-03-2017) • Streekagenda Noardwest-Fryslân (2013) 	
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i> Streekagenda Noardwest-Fryslân</p>	<p>Welke partijen zijn hierbij betrokken?</p>	(Friese) Regio gemeenten, Wetterskip Fryslân, provincie Fryslân	<ul style="list-style-type: none"> • Streekagenda Noardwest-Fryslân (2013)
	<p>Wat is het doel van de samenwerking?</p>	Onder anderen de aanpak gevolgen bevolkingsdaling	<ul style="list-style-type: none"> • Streekagenda Noardwest-Fryslân (2013)
	<p>Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?</p>	Economie, bereikbaarheid en leefbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> • Streekagenda Noardwest-Fryslân (2013)
	<p>Hoe is besluitvorming</p>	Formele besluitvorming vindt plaats middels de reguliere	<ul style="list-style-type: none"> • Streekagenda

Naam regio: Noordwest Fryslân			Bron:
	georganiseerd?	Planning & Control-instrumenten van de daartoe bevoegde bestuurlijke organen: gemeenteraden, Provinciale Staten en het Algemeen Bestuur van Wetterskip Fryslân.	Noardwest-Fryslân (2013)
Samenwerkingsverband 2: O3-samenwerkingsverband	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Overheid, ondernemers en het onderwijs	● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het ondervangen op de gevolgen van de aanstaande pensioneringsgolf door het binden van jongeren uit de regio aan regionale bedrijven.	● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Onderwijs, economie, demografie	● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Binnen het verband van de Streekagenda Noordwest Fryslân.	● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?			
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	<ul style="list-style-type: none"> Met betrekking tot de uitvoering heeft elk project binnen de regio een bestuurlijke en ambtelijke trekker. Dit zijn regionale projecten die door alle gemeenten in regionaal verband gefinancierd worden. Er is dus sprake van een gezamenlijke, regio-overkoepelende uitvoering. 	● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)	
4. Verankering in beleid			
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	<ul style="list-style-type: none"> De Streekagenda is een door de regio in gezamenlijkheid vastgesteld beleidsdocument. Echter valt het hieruit voortvloeiende beleid niet expliciet onder de noemer bevolkingsdaling. Elke gemeente binnen de regio is in de praktijk sectoraal bezig met de gevolgen van bevolkingsdaling, alleen niet expliciet onder de noemer bevolkingsdaling. 	● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)	

Naam regio: Noordwest Fryslân		Bron:
<p>Provincie:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) Ja. 'Fan mear nei better' (2012-2020) is een door de provincie Fryslân opgesteld beleidsdocument dat zich richt op de kwaliteit van wonen, werken, leven en leren met betrekking tot de gevolgen van krimp.</p> <p>b) Er is twee miljoen euro procesgeld beschikbaar gesteld voor een periode van 4 jaar. Daarnaast werkt de provincie ook aan het vormen van een transitiefonds voor het passend maken van de woningvoorraad op de veranderende bevolkingsopbouw.</p> <p>c) Er is een portefeuillehouder Plattelandsbeleid en krimp. Deze heeft met name een agenderende rol.</p>	
<p>Gemeenten:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) Ja, via de Streekagenda Noardwest Fryslân</p> <p>b) Voor de uitvoering van projecten die voortkomen uit de Streekagenda zijn door de gemeenten eenmalig middelen ter beschikking gesteld.</p> <p>c) De anticipeerregio is georganiseerd onder de streekagenda. De deelnemende gemeenten van de anticipeerregio Noordwest Fryslân hebben een bestuurlijk aanspreekpunt voor de anticipeerregio benoemd. Iedere gemeente heeft verder een portefeuillehouder bevolkingsdaling</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	Er zijn geen evaluaties of voortgangsrapportages beschikbaar	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Roland Dijkstra (28-03-2017)

Naam regio: Noordwest Fryslân		Bron:
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.6 Zuidoost Fryslân

Naam regio: Zuidoost Fryslân		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Anticipieerregio	
Provincie	Fryslân	
Gemeenten	Heerenveen, Ooststellingwerf, Opsterland, Smallingerland, Weststellingwerf	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> Het beschikbaar, bereikbaar en betaalbaar houden van voorzieningen door goede regionale afstemming en verdeling Bewustwording met betrekking tot bevolkingsdaling <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> Toekomstvisie op regionale woningmarkt: knelpunten en ambities definiëren 	<ul style="list-style-type: none"> Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Zuidoost Fryslân		Bron:
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het opstellen van de streekagenda Zuidoost Fryslân heeft geleid tot bewustwording van het thema krimp in de regio. <p>Wonen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In 2015 heeft onderzoeksbureau RIGO in opdracht van de regio onderzoek gedaan naar de investeringsopgave in de woningvoorraad in Zuidoost Fryslân (zowel koop- als huurwoningen). Het door RIGO uitgebracht rapport geeft inzicht in de globale opgave qua aard, omvang en locaties. In vervolg op het RIGO rapport vindt momenteel een verdiepingsslag plaats ten aanzien van de sociale huurwoningvoorraad. Hier zijn in de regio werkzame woningcorporaties en huurdersorganisaties bij betrokken. Onderzoeksbureau Atrivé verzorgt de begeleiding en inhoudelijke ondersteuning. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Johan Hager (07-04-2017) • Aanvullingen Andries Idzerda (24-4-2017)
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Aanvullend op het Actieplan Bevolkingsdaling spreekt de regio Zuidoost-Fryslân zich uit voor een verkenning voor de realisatie van een mobiliteitscentrale. Deze centrale dient het Wmo-, leerlingen- en andere doelgroepenvervoer centraal te gaan coördineren en in te plannen voor de regio Zuidoost Fryslân. In Noordoost Fryslân is dit inmiddels operationeel. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Johan Hager (07-04-2017)
<p>In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?</p>	<p>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio Zuidoost-Fryslân bevindt zich in de fase van uitvoering. De programmatisch opgestelde streekagenda heeft geleid tot concrete projecten die zich in de fase van uitvoering bevinden, waar bevolkingsdaling als thema een onderdeel van uitmaakt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Johan Hager (07-04-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • De regio Zuidoost Fryslân beziet de initiële aanpak van de provincie en BZK met betrekking tot de totstandkoming van het Actieplan als een belangrijke succesfactor voor de verdere samenwerking. • Met betrekking tot het thema wonen: het besef dat de aandacht met name gericht zal moeten zijn op (het behoud van) de kwaliteit van de bestaande woningvoorraad en hier 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Johan Hager (07-04-2017)

Naam regio: Zuidoost Fryslân		Bron:	
<ul style="list-style-type: none"> Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	door betrokken partijen in gezamenlijkheid uitvoering aan moet worden gegeven.		
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> Er zijn geen noemenswaardige lessen met betrekking tot de samenwerking in het kader en de aanpak van bevolkingsdaling te benoemen in de regio Zuidoost Fryslân 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Johan Hager (07-04-2017) 	
3. Samenwerking			
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?	<ul style="list-style-type: none"> Streekagenda Zuidoost Fryslân 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Johan Hager Streekagenda Zuidoost-Fryslân (2013) (07-04-2017) 	
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Streekagenda Zuidoost-Fryslân 	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Gemeenten Heerenveen, Ooststellingwerf, Opsterland, Smallingerland, Weststellingwerf, Wetterskip Fryslân, provincie Fryslân	<ul style="list-style-type: none"> Streekagenda Zuidoost-Fryslân (2013)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het bevorderen van de leefbaarheid in de regio Zuidoost Fryslân op basis van regionale samenwerking en een gebiedsgerichte aanpak	<ul style="list-style-type: none"> Streekagenda Zuidoost-Fryslân (2013)
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Thema's groen blauw, Toerisme & Recreatie, Wonen, Economie	<ul style="list-style-type: none"> Streekagenda Zuidoost-Fryslân (2013)
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	De streekagenda Zuidoost-Fryslân valt onder een bestuurlijke stuurgroep (Programmabestuur), een directeurenoverleg, en een ambtelijk programmateam.	<ul style="list-style-type: none"> Streekagenda Zuidoost-Fryslân (2013)

Naam regio: Zuidoost Fryslân		Bron:
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	<ul style="list-style-type: none"> In de regio Zuidoost-Fryslân zijn geen bindende afspraken gemaakt tussen de betrokken partijen. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Johan Hager (07-04-2017)
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?		
4. Verankering in beleid		
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	<ul style="list-style-type: none"> Er is geen sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling in de regio Zuidoost-Fryslân. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Johan Hager (07-04-2017)
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) Ja. 'Fan mear nei better' (2012-2020) is een door de provincie Fryslân opgesteld beleidsdocument dat zich richt op de kwaliteit van wonen, werken, leven en leren met betrekking tot de gevolgen van krimp. b) Er is twee miljoen euro procesgeld beschikbaar gesteld voor een periode van 4 jaar. Daarnaast werkt de provincie ook aan het vormen van een transitiefonds voor het passend maken van de woningvoorraad op de veranderende bevolkingsopbouw. c) Er is een portefeuillehouder Plattelandsbeleid en krimp. Deze heeft met name een agenderende rol.	<ul style="list-style-type: none"> Aanvullingen Andries Idzerda (24-4-2017)
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze?	a) Bevolkingsdaling komt als thema terug in onder meer de omgevingsvisies en woonvisies van de gemeenten. Aanvullend heeft de gemeente Opsterland ook beleid geformuleerd ten aanzien van voorzieningen: Vitaal Opsterland 1 en 2 en ook specifiek t.a.v. onderwijs:	<ul style="list-style-type: none"> Interview Johan Hager (07-04-2017) Aanvullingen Andries Idzerda (24-4-2017)

Naam regio: Zuidoost Fryslân		Bron:
<p>b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>Integraal Huisvestings Plan). Er zijn wel (grote) verschillen tussen de gemeenten in de regio Zuidoost-Fryslân</p> <p>b) Niet specifiek op bevolkingsdaling, maar wel op onderdelen; bijvoorbeeld onderwijs (IHP) en wonen. Dit zal per gemeente verschillend zijn</p> <p>c) Ja. Zij zijn het eerste aanspreekpunt m.b.t. het thema bevolkingsdaling. Eén van de portefeuillehouders van de vijf regiogemeenten is vanuit de regio vertegenwoordigd in het provinciaal bestuurlijk overleg krimp/anticipeerregio's en het landelijk bestuurlijk overleg anticipeerregio's.</p>	
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	Er wordt jaarlijks een jaarverslag opgesteld, deze zijn echter nog niet beschikbaar gemaakt. Hieraan wordt gewerkt door de regio.	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Johan Hager (07-04-2017)
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.7 Achterhoek

Naam regio: Achterhoek		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Krimpregio	
Provincie	Gelderland	
Gemeenten	Aalten, Bronckhorst, Berkelland, Doetinchem, Montferland, Oost Gelre, Oude IJsselstreek, Winterswijk	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp' leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering Achterhoek Agenda 2020, waaronder de samenwerkingsafspraken krimp • Voldoende aanbod en goede spreiding van functies en voorzieningen <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kwaliteit woningvoorraad op peil houden ten behoeve van een gezonde en evenwichtige woningmarkt voor nu en in de toekomst. <p>Ruimte en mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Achterhoek zoekt naar (nieuwe) manieren om het gebied leefbaar te houden en waarde te creëren en te behouden • Versterking van de bovenlokale infrastructuur, basismobiliteit en digitale bereikbaarheid <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voldoende aanbod, kwaliteit en bereikbaarheid van onderwijsvoorzieningen <p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Extramuralisering en langer zelfstandig wonen faciliteren in de woningvoorraad. • Versterking vitaliteit Achterhoekers, behoud vitale zorg en ondersteuningsstructuur in 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Achterhoek	Bron:	
	<p>alle kernen en beperking kostenontwikkeling</p> <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stimuleren van economie door inzet op hoogwaardige en innovaties (maak)industrie en doorvoeren concept Smart Industry in zoveel mogelijk economische sectoren en branches • Beschikbaarheid van snel en toekomstvast internet in de regio inclusief buitengebieden 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>De Achterhoek heeft op alle thema's voortgang geboekt. Hierna bespreken we de belangrijkste resultaten per thema:</p> <p>Wonen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aansluitend op de Regionale Woonvisie 2010-2020 hebben de gemeenten afspraken gemaakt over de kwantiteit en kwaliteit van de woningvoorraad. Deze afspraken hebben onder meer geleid tot een Regionale Woonagenda Achterhoek 2015-2025. M.b.t. de kwaliteit zijn het toekomstbestendig maken en het verduurzamen van de bestaande woningvoorraad alsook de koppeling met het thema welzijn en zorg hierin de voornaamste punten. • Vanwege de toename van leegstaand (maatschappelijk, zakelijk en agrarisch) vastgoed, wordt er toegewerkt naar een integrale aanpak voor leegstand. Ook is het project 'Achterhoeks vastgoed in de etalage' gestart, bedoeld om de meest waardevolle panden te kunnen behouden/ herbestemmen. <p>Ruimte en Mobiliteit:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Achterhoek richt zich enerzijds op de aanpak van bovenlokale infrastructurele knelpunten, waarvan de N18/A18 en de spoorlijnen Winterswijk-Arnhem en Winterswijk-Zutphen de belangrijkste zijn. De laatste jaren zijn er enkele verbeteringen doorgevoerd op met name de spoorlijn Arnhem-Winterswijk maar er zijn nog steeds knelpunten. • De eerste fase N18 wordt nu aangelegd. De tweede fase (nog) niet. De Achterhoek 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017) • Regionale woonagenda Achterhoek 2015-2025 • Transitieatlas primair onderwijs Achterhoek (2014) • Smart Technical Education; Smarthub Achterhoek (2016) • www.achterhoek2020.nl • www.smarthub.nl

voorziet dat dit traject een flessenhals wordt nadat de A15 is doorgetrokken.

- Daarnaast richt de regio zich op het waarborgen van de de fijnmazige bereikbaarheid. Een eerste stap is gezet door de basismobiliteit op regionaal niveau te waarborgen.

Onderwijs:

- Met oog op het verwezenlijken van de ambities op het thema onderwijs heeft de Achterhoek een onderzoek uitgevoerd naar de gevolgen van leerlingending voor het basisonderwijs en de uitdagingen die er op dit gebied liggen (Transitieatlas) en een procesbegeleider aangesteld. Eenzelfde aanpak loopt nu met betrekking tot het voortgezet onderwijs en de ROC in de regio.
- Het Platform Onderwijs en Arbeidsmarkt (POA) zet zich in voor een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Bijvoorbeeld door het project Smart Technical Education en Techniekdagen
- De Achterhoek faciliteert actief innovatiehubs waarin (HBO) studenten en het bedrijfsleven en andere organisaties gekoppeld worden.

Zorg en ondersteuning:

- Vormt geen hoofdthema binnen de Uitvoeringsagenda Achterhoek 2020. Wel wordt binnen Achterhoek2020 ingezet op het toepassen van de principes van smart industrie in de zorg (cross-over). Er zijn verschillende kleine projecten gericht op innovatie in de zorg; meer bottom-up en vraag gestuurd.

Economische vitaliteit en arbeidsmarkt:

- Het draaiende houden van de economie is voor de Achterhoek prioriteit nummer één en daarom wordt veel inzet gepleegd op het thema Smart Werken. Rond Smart Industry is er een regiegroep actief waarin het bedrijfsleven, onderwijs en gemeenten vertegenwoordigd zijn. Er is een Masterplan SmartHub Achterhoek opgesteld, met concrete projecten op het gebied van economie, arbeidsmarkt en (economische) profilering.

Naam regio: Achterhoek	Bron:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Zo start in september 2017 een nieuwe middenkader opleiding Smart Industry bij het Graafschap College 	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • De Uitvoeringsagenda Achterhoek 2020 vormt de basis waar vanuit gewerkt wordt. Deze uitvoeringsagenda beslaat drie hoofdthema's: werken, wonen en bereikbaarheid. De samenwerkingsafspraken met het Rijk uit het Actieplan zijn ondersteunend hieraan. • Voor elk thema van de Uitvoeringsagenda is een programma met concrete projecten opgesteld met een eigen kennismakelaar die verbindingen legt tussen initiatieven, activiteiten en projecten binnen dat thema. De uitvoering wordt gecoördineerd door de Stuurgroep Achterhoek 2020. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017) • Uitvoeringsagenda Achterhoek 2020 (2016) • www.achterhoek2020.nl
<p>In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?</p>	<p>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / <u>Uitvoering</u></p> <p>De Achterhoek bevindt zich voornamelijk in de fase van uitvoering; uitvoering van de Uitvoeringsagenda Achterhoek 2020. Met betrekking tot het thema wonen bevindt het proces zich deels in de fase van programmering en deels in de uitvoering.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017) •
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking op basis van gelijkwaardigheid tussen de 3 O's (ondernemers, overheid, maatschappelijke organisaties) • De actieve rol van het bedrijfsleven en de wil om samen op te trekken, te investeren en kennis te delen. • De samenwerking met onderwijspartijen (het Graafschap College en HAN) en andere maatschappelijke organisaties (woningbouw corporaties, zorgpartijen) • De vele burgerinitiatieven op lokaal niveau (pilots en experimenteren) om voorzieningen in stand te houden/herbestemming van leegstand. • De beschikbaar gestelde personele capaciteit vanuit de gemeenschappelijke regeling Regio Achterhoek • De actieve rol en (financiële) inzet van de provincie Gelderland bij de Uitvoeringsagenda Achterhoek2020/ Gebiedsopgave Achterhoek 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017)

Naam regio: Achterhoek		Bron:	
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Het is belangrijk een heldere agenda op te stellen. De rol van Liesbeth Spies als verbindende actor is daarin destijds belangrijk geweest. Dit leert dat een gezaghebbende (onafhankelijke) actor een belangrijke rol kan spelen in het verbinden van de verschillende partijen om over de eigen grenzen heen samen te werken. • Daarnaast is het belangrijk om focus aan te brengen, hierin heeft het bedrijfsleven een belangrijke rol gespeeld. • Het betrekken van de provincie bij het proces. • Soms moeten er lastige keuzes gemaakt worden (bijvoorbeeld als het gaat om aantallen woningen, bedrijventerreinen en voorzieningen). Dit vraagt om bestuurders met lef en een visie voor de langere termijn. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017) 	
3. Samenwerking			
<p>Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stuurgroep Achterhoek 2020 • Regiegroep Smart Industries • Platform onderwijs & arbeidsmarkt • Stuurgroep Regiovisie wonen • Achterhoek2020 Jong • Portefeuillehoudersoverleggen gemeenten 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017) 	
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i> Stuurgroep Achterhoek 2020</p>	<p>Welke partijen zijn hierbij betrokken?</p>	<p>Vertegenwoordigers van de 3 O's (overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Achterhoek Agenda 2020 (2016) • www.achterhoek2020.nl
	<p>Wat is het doel van de samenwerking?</p>	<p>De stuurgroep geeft richting, brengt focus aan en verbindt en zij ondersteunt waar mogelijk nieuwe initiatieven. Coördinatie op uitvoering van de Uitvoeringsagenda Achterhoek 2020, verbinden van partijen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • www.achterhoek2020.nl

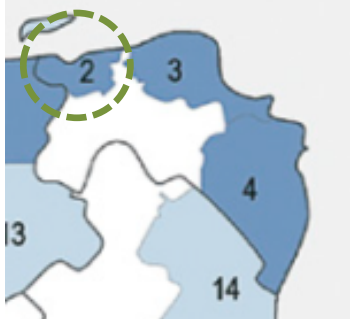
Naam regio: Achterhoek			Bron:
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	De realisatie van de doelen van de Uitvoeringsagenda2.0	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Stuurgroep is geen formeel orgaan. Besluiten die formeel genomen moeten worden (bijv/subsidieaanvraag) worden als zwaarwegend advies voorgelegd aan het Algemeen Bestuur van de Regio Achterhoek.	
Samenwerkingsverband 2: Regiegroep Smart Industry	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Vertegenwoordigers van de 3 O's (overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties)	<ul style="list-style-type: none"> • www.smarthub.nl
	Wat is het doel van de samenwerking?	<p>Het implementeren van Smart Industry in zoveel mogelijk sectoren in de Achterhoek. Te beginnen bij de (maak-) industrie.</p> <p>Het binden van bedrijven en (jong) talent aan de regio Achterhoek. Daarnaast het stimuleren van innovaties en het versterken van het economische profiel van de regio.</p>	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Onderwijs, bedrijfsleven, arbeidsmarkt, economische profilering	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Op basis van een Coalition of the Willing	
Samenwerkingsverband 3: Platform onderwijs & arbeidsmarkt	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Vertegenwoordigers van de 3 O's (overheden, ondernemers en maatschappelijke organisaties)	<ul style="list-style-type: none"> • http://www.poa-achterhoek.nl/
	Wat is het doel van de samenwerking?	Binnen het Platform Onderwijs Arbeidsmarkt Achterhoek (POA) werken werkgevers, onderwijspartijen en overheid samen om een betere aansluiting van vraag en aanbod op de regionale arbeidsmarkt te realiseren, nu en in de toekomst	
	Op welke onderwerpen	Onderwijs en arbeidsmarkt	

Naam regio: Achterhoek		Bron:	
	wordt samengewerkt?		
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?		
Samenwerkingsverband 4: Stuurgroep regiovisie wonen	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Gemeenten, woningcorporaties, provincie	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Deze stuurgroep richt zich op het ontwikkelen van een kwantitatief en kwalitatief evenwichtige woningvoorraad in de regio. Dit doet zij door de uitvoering van de Regionale Woonagenda 2015-2025.	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Wonen	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?		
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	<p>Er zijn enkel bindende afspraken gemaakt over de gezamenlijke financiering van het proces/ de verbindingsorganisatie. Er wordt samengewerkt op basis van een 'Coalition of the Willing': partijen die op basis van bereidheid en gelijkwaardigheid samenwerken aan een project..</p> <p>De Regionale Woonagenda Achterhoek 2015-2025 behelzen wel bindende afspraken. Dit komt doordat de provincie hier actief op stuurt en omdat de raadsbesluiten gekoppeld zijn aan deze agenda.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017) 	
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	De 'Coalitions of the Willing' zijn zelf verantwoordelijk voor de uitvoering van hun projecten. De Stuurgroep Achterhoek 2020 toetst de projecten aan een afwegingskader en legt waar zinvolverbindingen tussen partners. Insteek is dat projecten minimaal gedragen moeten worden door twee O's. Er zijn drie kennismakelaars die hier een belangrijke verbindende rol in hebben..	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017) 	
4. Verankering in beleid			

Naam regio: Achterhoek		Bron:
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	<ul style="list-style-type: none"> De Uitvoeringsagenda Achterhoek 2020 geeft de gezamenlijke Achterhoekse ambitie weer die door alle partijen is onderschreven. Gezamenlijk (intergemeentelijk) beleid wordt op deelgebieden afgesproken. Zo is er regionale woonvisie, een regionale detailhandelsvisie, regionale basismobiliteit etc. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017)
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) De provincie werkt naast sectoraal beleid met gebiedsopgaven. De gebiedsopgave voor de Achterhoek is geformuleerd als: het op niveau houden van economie en leefbaarheid in het licht van de demografische ontwikkelingen. De Uitvoeringsagenda Achterhoek 2020 is hiervoor leidend. b) Er zijn middelen gereserveerd op de provinciale begroting voor de gebiedsopgave Achterhoek. Daarnaast draagt de provincie bij aan een deel van de projecten van Achterhoek 2020 via andere (sectorale) budgetten. c) Er is geen gedeputeerde bevolkingsdaling. Gedeputeerde Schouten is verantwoordelijk voor de gebiedsopgaven, zo ook voor de gebiedsopgave Achterhoek.	<ul style="list-style-type: none"> Interview Babine Scholten en website provincie Gelderland
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) De Uitvoeringsagenda Achterhoek 2020 is een gezamenlijke visie en kader wat ook door gemeenten is onderschreven. b) Gemeenten dragen bij aan de verbindingsorganisatie A2020. Enerzijds door het beschikbaar stellen van capaciteit (vanuit Regio Achterhoek), anderzijds door het beschikbaar stellen van middelen uit het decentralisatiebudget bevolkingsdaling. c) De meeste gemeenten hebben geen portefeuillehouder met specifiek bevolkingsdaling in portefeuille, omdat dit thema met verschillende beleidsterreinen verweven is.	<ul style="list-style-type: none"> Interview Wilma Stortelder en Janine Geerse (21-03-2017)

Naam regio: Achterhoek		Bron:
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	<ul style="list-style-type: none"> • In 2015 is er een Regiobarometer Achterhoek opgesteld, waarin de ontwikkelingen en trends in de Achterhoek in beeld zijn gebracht. • Momenteel wordt er gewerkt aan de Regiobarometer 2.0, welke tevens de voortgang van de Uitvoeringsagenda2.0 van Achterhoek2020 zal monitoren. 	<ul style="list-style-type: none"> • Regiobarometer Achterhoek (2015)
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?	<ul style="list-style-type: none"> • Daling van inwoners en in het bijzonder ontgroening en vergrijzing, maar vanaf 2025 ook een verwachte daling van aantal huishoudens • Thema werk: werkgelegenheid is in de periode 2015-2016 in de regio Achterhoek sterker afgenomen dan landelijk. De werkloosheid ligt nog wel onder het landelijk gemiddelde. • Thema wonen: de leegstand van maatschappelijk, zakelijk en agrarisch vastgoed vormen de grootste uitdaging. 	<ul style="list-style-type: none"> • Regiobarometer Achterhoek (2015)

1.8 De Marne

Naam regio: De Marne		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Krimpregio	
Provincie	Groningen	
Gemeenten	De Marne	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <p><i>Overheidsparticipatie:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Verbreden en intensiveren van de aandacht voor en omgang met bewonersinitiatieven • Inzet op maatwerk in behoud van functies waar initiatieven tot bloei komen. Per dorp/wijk/regio zal dit verschillen <p><i>Leren van Groningen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ontwikkelen van nieuwe instrumenten c.q. het krimp-‘proof’ maken van bestaand instrumentarium <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verkleinen, verbeteren, verduurzamen en levensloopbestendig maken van de (particuliere) woningvoorraad, inclusief een Rijksbijdrage. • Dit op basis van regionaal afgestemde Woon- en Leefbaarheidsplannen, • Aanpak tevens in samen-hang met Nationaal Coördinator Groningen • Vastgoedwaarde en omgevingswaarde op langere termijn behouden en het stimuleren 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: De Marne	Bron:	
	<p>van lokale werkgelegenheid</p> <p>Ruimte & mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Regelvrije/-luwe ruimte voor kernthema's als erfgoed, ruimte en krimp. ● Op basis van regionaal afgestemde Woon-en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak realiseren van een methodiek waarin kennisdeling, herbestemming en behoud van cultureel erfgoed onderdeel zijn <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Betere verdeling onderwijs over Stad – Ommeland ● Dit op basis van regionaal afgestemde Woon-en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak <p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Zorg moet voor iedereen van jong tot oud bereikbaar zijn ● Dit op basis van regionaal afgestemde Woon-en leefbaarheidsplannen, ● in samenhang met NCG aanpak <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Samenhang tussen krimpbeleid en economie wordt versterkt met accenten: <ul style="list-style-type: none"> - Verbreding naar economische vitaliteit - Grensoverschrijdende arbeidsmarkt - Stad en ommeland koppelen 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p>	<p>De regio de Marne heeft allereerst en in meer algemene zin voortgang geboekt op de algehele leefbaarheid. Dit wordt door de regio onderschreven als het voornaamste resultaat, omdat het thema leefbaarheid wordt gezien als een overkoepelend thema om actie te ondernemen op specifieke thema's. Hierin is het proces even belangrijk als het resultaat volgens de regio; de wijze waarop met stakeholders resultaten bereikt wordt. Het dynamische karakter van dit proces maakt volgens de regio dat een open houding belangrijk</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017) ● Plan voor Regie en Ruimtelijke Ontwikkeling Lauwersoog (2011)

Naam regio: De Marne		Bron:
<ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>is om zodoende de relevante stakeholders te betrekken. In het bijzonder zijn er resultaten geboekt op de volgende thema's:</p> <p>Onderwijs:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Instellingen in het voortgezet onderwijs hebben een gezamenlijke visie opgesteld met betrekking tot leerlingendaling. • De gemeente de Marne vormt hiernaast actief beleid voor het primaire onderwijs waar het de verantwoordelijkheid voor het vastgoed draagt. • De samenwerking tussen de basisscholen in de regio wordt door de gemeente als goed ervaren. <p>Zorg en ondersteuning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • In het sociale domein werkt de gemeente de Marne samen met vier gemeenten. Er wordt ook aan een gezamenlijke uitvoering gewerkt, hier is echter nog wel een slag te slaan. • Daarnaast zijn er ook verschillende bewonersinitiatieven actief. Deze lopen echter tegen problemen aan met betrekking tot regelgeving. De gemeente de Marne neemt hierin een faciliterende en verbindende rol op zich. De gemeente is nog zoekende naar de juiste rol hierin. <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio is blijvend actief met de ontwikkeling van een duurzame en toekomstgerichte vissershaven in Lauwersoog om zoende het toerisme in de regio verder te ontwikkelen. Dit naar aanleiding van het Plan voor Regie en Ruimtelijke Ontwikkeling Lauwersoog (PROLoog) 	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve)</p>	<p>De samenwerkafspraken uit het Actieplan voor de Marne zijn gebaseerd op bestaande trajecten waar de gemeente al langer in actief is. De bestaande trajecten zijn hiermee vertaald naar het actieplan.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017)

Naam regio: De Marne		Bron:
gevolgen van bevolkingsdaling?		
In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?	<p><u>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering</u></p> <p>De uitvoering van de aanpak van de regio bevindt zich in al deze fasen: Er wordt al geruime tijd gewerkt met een woon- en leefbaarheidsplan dat richting geeft aan de uitvoering. Het is echter van belang dat er blijvend aandacht wordt besteed aan bewustzijn bij bewoners, raden en bestuurders: wat behelst krimp en hoe moet hier mee worden omgegaan? Het woon-en leefbaarheidsplan is gebaseerd op de verwachte bevolkingsontwikkeling, maar de realiteit kan anders zijn. Dat vraagt continu aandacht.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling ● Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<p>De Marne benoemt de volgende succesfactoren:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Een open houding en positionering van de overheid in de netwerksamenleving: hierin is een faciliterende rol, in plaats van top-down regie, belangrijk. ● De constructieve houding van bewoners en de wisselwerking met de gemeente. ● De maatwerkbenadering van de Marne, waarbij er veel oog is voor specifieke behoeften en vragen. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling ● Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<p>Goede samenwerking vergt aandacht en tijd. Samenwerken is geen lineair, maar een dynamisch proces en is daarom niet volledig te controleren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017)
3. Samenwerking		
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er	<ul style="list-style-type: none"> ● Gronings Gereedschap: aanpak particuliere woningvoorraad in samenwerking met de provincie, gemeenten, het Rijk en andere stakeholders. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017)

Naam regio: De Marne			Bron:
gericht op de realisatie van het actieplan?	<ul style="list-style-type: none"> • Het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland (KKNN). • Dorp en academie • Convenant 'Groningen op koers' • Woon- en leefbaarheidsplan • Visievorming en samenwerking met Eemsdelta • Project PROloog 		
<i>Samenwerkingsverband 1:</i> Gronings Gereedschap	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	De provincie Groningen, het Rijk, gemeenten, stakeholders	
	Wat is het doel van de samenwerking?	De samenwerking richt zich op de aanpak van de particuliere woningvoorraad: het verkleinen, vernieuwen en verbeteren van de woningvoorraad.	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Op het onderwerp wonen.	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Besluitvorming verloopt via de gemeente.	
<i>Samenwerkingsverband 2:</i> Convenant 'Groningen op koers'	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, provincie Groningen, en de 13 Groningse gemeenten.	<ul style="list-style-type: none"> • Convenant 'Groningen op koers' (2012)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het doel van de samenwerking is de aanpak demografische ontwikkelingen in de Provincie Groningen	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Demografie	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Besluitvorming verloopt via de Provincie Groningen en de regio's.	

Naam regio: De Marne			Bron:
Samenwerkingsverband 3: Woon- en leefbaarheidsplan	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Regio's de Marne en Eemsdelta	<ul style="list-style-type: none"> Woon- en Leefbaarheidsplan 2011-2021: Toekomst voor kwaliteit en ruimte (2011)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Aanpassen woningvoorraad en leefbaarheid behouden	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	<ul style="list-style-type: none"> Wonen Leefbaarheid 	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Besluitvorming verloopt via de gemeenten	
Samenwerkingsverband 4: Project PROloog	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Provincie Groningen, gemeente de Marne	<ul style="list-style-type: none"> Plan voor Regie en Ruimtelijke Ontwikkeling Lauwersoog (2011)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het doel van de samenwerking is ruimtelijke ontwikkeling en stimulering van toerisme in Lauwersoog	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	<ul style="list-style-type: none"> Ruimtelijke ontwikkeling Toerisme 	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	De besluitvorming verloopt via de gemeente en de provincie.	
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	Ondanks dat het convenant 'Groningen op koers' op zichzelf niet bindend is zijn hier wel concrete afspraken uit voortgekomen met woningcorporaties over de aanpak van de woningvoorraad in dorpen.	<ul style="list-style-type: none"> Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017) 	
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	De regio valt samen met de gemeente de Marne. Dit leidt tot een andere dynamiek dan bij regio's die uit meerdere gemeenten bestaan. Er is wel sprake van kennisdeling met andere partijen, maar geen sprake van gezamenlijke uitvoering. Dit gaat veranderen als gevolg van	<ul style="list-style-type: none"> Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017) 	

Naam regio: De Marne		Bron:
	de voorgenomen fusie van de gemeenten Bedum, de Marne, Winsum en Eemsumond (BMWE).	
4. Verankering in beleid		
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?		
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) Krimp is een blijvend agendapunt in het collegeprogramma en is sterk verankerd in beleid. Zo heeft de provincie een Agenda krimpbeleid 2015-2020, dat is december 2015 is vastgesteld. Begin 2016 is het Uitvoeringsprogramma leefbaarheid 2016-2020 vastgesteld. b) Voor het uitvoeringsprogramma leefbaarheid 2016-2020 is er in totaal €22 miljoen gereserveerd. Daarnaast zijn er middelen beschikbaar via de Reserve Leefbaarheid Krimpgebieden (30 miljoen euro tussen 2010 en 2020) voor projecten op het gebied van wonen, onderwijs, zorg, sociaaleconomische vitaliteit, kwetsbare groepen en voorzieningen c) Gedeputeerde Eelco Eikenaar is portefeuillehouder Leefbaarheid	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Dorine Sibbes (03-03-2017) • Agenda krimpbeleid 2015-2020 (2015) • Uitvoeringsprogramma leefbaarheid 2016-2020 (2016)
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid?	a) Het thema bevolkingsdaling is sterk verankerd in gemeentelijk beleid en komt in allerlei beleidsterreinen terug. b) Er zijn specifieke krimp-middelen vanuit het ministerie en de provincie beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het beleid. De gemeente heeft zelf minder te besteden, maar waar mogelijk wordt geprobeerd middelen aan te wenden. Omdat het thema bevolkingsdaling terugkomt in alle beleidsterreinen en bijbehorende begrotingen zijn er	<ul style="list-style-type: none"> • Interview met Tamara Wiersema (01-03-2017)

Naam regio: De Marne		Bron:
c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	<p>geen aparte middelen gereserveerd op de begroting.</p> <p>c) De portefeuillehouder plattelandsontwikkeling heeft een essentiële rol. Deze draagt een open en dynamische werkwijze uit naar het college en de andere stakeholders. Hierbij fungeert de portefeuillehouder als bestuurlijk boegbeeld.</p>	
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	Een eigen infosheet waarin de feitelijke stand van zaken wordt weergegeven.	
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.9 Eemsdelta

Naam regio: Eemsdelta		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Krimregio	
Provincie	Groningen	
Gemeenten	Appingedam, Delfsijl, Eemmond, Loppersum	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overheidsparticipatie: Verbreden en intensiveren van de aandacht voor en de omgang met bewonersinitiatieven • Inzet op maatwerk in behoud van functies waar initiatieven tot bloei komen. Per dorp/wijk/regio zal dit verschillen • Leren van Groningen: ontwikkelen van nieuwe instrumenten c.q. het krimp-‘proof’ maken van bestaande instrumenten <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verkleinen, verbeteren, verduurzamen en levensloopbestendig maken van (particuliere) woningvoorraad, inclusief een Rijksbijdrage • Dit op basis van regionaal afgestemde Woon- en Leefbaarheidsplannen, aanpak tevens in samenhang met Nationaal Coördinator Groningen • Vastgoedwaarde en omgevingswaarde op langere termijn behouden en het stimuleren van lokale werkgelegenheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Eemsdelta		Bron:
	<p>Ruimte & mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Regelvrije/-luwe ruimte voor kernthema's als erfgoed, ruimte en krimp. Op basis van regionaal afgestemde Woon- en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak realiseren van een methodiek waarin kennisdeling, herbestemming en behoud van cultureel erfgoed onderdeel zijn <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Betere verdeling onderwijs over Stad – Ommeland ● Dit op basis van regionaal afgestemde Woon- en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak <p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Zorg moet voor iedereen van jong tot oud bereikbaar zijn ● Dit op basis van regionaal afgestemde Woon- en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Samenhang tussen krimpbeleid en economie wordt versterkt met accenten: <ul style="list-style-type: none"> - Verbreding naar economische vitaliteit - Grensoverschrijdende arbeidsmarkt - Stad en ommeland koppelen 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Wonen 	<p>Centraal in de aanpak van Eemsdelta staat het woon- en leefbaarheidsplan. De acties zoals opgenomen in het Actieplan Bevolkingsdaling vloeien hieruit voort. In 2016 is het woon- en leefbaarheidsplan geactualiseerd.</p> <p>De regio Eemsdelta heeft op alle thema's uit het Actieplan voortgang geboekt. Hieronder worden de belangrijkste resultaten per thema besproken:</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Enno Zuidema (24-03-2017) ● Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030 (2013) ● Woon- en Leefbaarheidsplan

Naam regio: Eemsdelta		Bron:
<ul style="list-style-type: none"> • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>Wonen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen is een thema waarop de partijen in de regio elkaar goed weten te vinden. Zo wordt sinds 2014 gewerkt met Gronings Gereedschap om verpaupering van de particuliere woningvoorraad als gevolg van bevolkingsdaling tegen te gaan. Het Gronings Gereedschap is ontwikkeld in samenwerking een tussen provincie, gemeenten, woningbouwcorporaties, Rijk, banken en andere partijen. Het gereedschap bestaat uit methodes en instrumenten om problemen in de particuliere woningvoorraad aan te pakken. Hiervoor is een transitiefonds opgericht met een budget van 2 miljoen euro voor het versterken van leningen en subsidies op basis van cofinanciering. • De focus bij wonen ligt op het in stand houden van de leefbaarheid. Hierbij gaat het niet zo zeer om het slopen van woningen en ander vastgoed, maar om het vernieuwen van buurten en het aanpassen van de woningvoorraad zodat deze geschikt is voor ouderen. De leefbaarheidsprogramma van woningcorporaties hebben als gevolg van de aardbevingsproblematiek een tijd stil gelegen. <p>Onderwijs:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er zijn binnen de regio goede afspraken gemaakt over het fuseren van scholen en het verbeteren van het onderwijs. De aanpak van onveilige scholen als gevolg van aardbevingen heeft een impuls gegeven aan het proces van het fuseren van scholen. • In het nieuwe Woon- en Leefbaarheidsplan zijn nieuwe afspraken opgenomen over innovatie in het onderwijs, in het primair en voortgezet onderwijs. Deze innovaties richten zich op het inclusiever maken van bestaande onderwijsinstellingen waardoor er minder gebruik gemaakt hoeft te worden van passend onderwijs in Groningen stad. Dit hang ook samen met het thema mobiliteit. <p>Zorg & ondersteuning:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking tussen zorgpartijen komt moeizaam tot stand. Gemeenten hebben als gevolg van regels rondom markwerking weinig middelen om zorgpartijen tot samenwerking te bewegen. Wel wordt er momenteel per deelgebied gekeken naar de 	<p>Eemsdelta: beter leven voor minder mensen (2014)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Economische Visie Eemsdelta 2030 (2012)

Naam regio: Eemsdelta	Bron:	
	<p>toekomstige vraag en het behoud van gebouwen en voorzieningen.</p> <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> Op het gebied van economie is de Ontwikkelingsvisie 2030 leidend. Deze ontwikkelingsvisie is in 2012 opgesteld in samenwerking met het Rijk, de provincie Groningen, de waterschappen, LTO Noord, Milieufederatie Groningen en Groningen Seaports de ontwikkelingsvisie opgesteld Deze ontwikkelvisie richt zich op een veilige en duurzaam ingerichte regio in 2030 waarin een aantrekkelijk woonklimaat en een goede balans tussen de economie en de ecologie centraal staat. Gekoppeld aan de ontwikkelingsvisie heeft de regio een eigen economisch bureau opgericht, Eemsdelta\EZ, dat zich richt op de stimulering van de economische ontwikkeling in de regio. Eemsdelta\EZ wordt aangestuurd door de stuurgroep Economie, Arbeidsmarkt en Infrastructuur waar de vier Eemsdelta gemeenten en de provincie Groningen in vertegenwoordigd zijn. 	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>	<ul style="list-style-type: none"> De regio onderzocht (2016) samen met de provincie Groningen, de gemeente Groningen en de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR) in het IABR-Projectatelier Groningen hoe de energietransitie en het bijbehorende economische perspectief een drijvende kracht kunnen vormen voor ontwikkeling in de regio Groningen. Vanuit de regio Eemsdelta zijn Eemsdelta\EZ en het Woon- en Leefbaarheidsprogramma Eemsdelta bij het IABR betrokken. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Enno Zuidema (24-03-2017) IABR-Projectatelier Groningen Nieuwsbrief: Energietransitie als drijfveer voor regionale ontwikkeling (2016)
<p>In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?</p>	<p>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering</p> <ul style="list-style-type: none"> De regio Eemsdelta geeft aan dat alle fasen van toepassing zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling. Er is sprake van een continu proces van 'plan, do, check' waarin de verschillende fasen continu doorlopen worden. Wat betreft bewustwording geeft de regio aan dat de erkenning ontstaan is dat 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Enno Zuidema (24-03-2017)

Naam regio: Eemsdelta		Bron:
	<p>bestaande denk- en werkwijzen niet langer werken en daarom losgelaten moeten worden, waarbij er nog onduidelijkheid is over wat de vervangende denk- en werkwijzen zijn of moeten worden. De regio is daarom aan het experimenteren met andere denk- en werkwijzen die moeten bijdragen aan nieuwe wegen en mogelijkheden in de omgang met bevolkingsdaling. Het besef dat het anders zal moeten groeit, maar het loslaten van het bestaande vraagt tijd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dit moet er volgens de regio Eemsdelta toe leiden dat het krimp denken doorbroken wordt waardoor nieuwe ontwikkelperspectieven gevonden kunnen worden. In dit nieuwe paradigma krijgt krimp idealiter een plek maar staat het niet (meer) centraal: krimp is hierin een conditie, die net als andere variabelen geadresseerd moet worden en vast onderdeel van beleid en uitvoering is.. 	
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Het besef dat de gevolgen van bevolkingsdaling niet alleen maar enkel samen op te lossen zijn. Dit heeft geleid tot samenwerking tussen verschillende maatschappelijke partijen en overheden. Lokale allianties tussen wethouders en bewoners in verschillende dorpen zijn hier een goed voorbeeld van. • De keuze voor een hiërarchische verdeling van kernen waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen dorpen en centrumdorpen. Hiermee is er, ook wat betreft financiële middelen, sterk gefocust op de belangrijkste voorzieningencentra: de regionale centra en als tweede prioriteit de zogenaamde 'robuuste' centrumdorpen (dorpen die op lange termijn een pakket basisvoorzieningen zullen behouden). 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Enno Zuidema (24-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • De regio onderschrijft het belang van een werkverhouding waarin maatschappelijke partijen en overheden elkaar kunnen aanspreken. Prestatieafspraken zijn een geschikt instrument om dit te bewerkstelligen, evenals het regionale Uitvoeringsprogramma en de voortgangsrapportage daarvan. • Het is belangrijk te komen tot een vernieuwde aanpak van bevolkingsdaling waarin het gebied als geheel een groter belang vormt dan de eigen systeem- en organisatiegrenzen. De scheiding tussen de domeinen wonen en zorg is een goed voorbeeld dat dit nog niet overal opgaat. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Enno Zuidema (24-03-2017)

Naam regio: Eemsdelta		Bron:	
	<ul style="list-style-type: none"> Daarnaast is een experimentele aanpak waarin proefondervindelijk gewerkt en geleerd wordt belangrijk. Hierin is het ook van belang om de kleine successen te vieren, deze kunnen inspirerend werken en dragen bij aan het creëren van momentum. 		
3. Samenwerking			
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?	<ul style="list-style-type: none"> Stuurgroep Wonen en Voorzieningen - voor wonen, onderwijs, detailhandel, welzijn en zorg Stuurgroep Eemsdelta EZ – voor economie, infrastructuur en arbeidsmarkt. Gronings Gereedschap: aanpak particuliere woningvoorraad in samenwerking met de provincie, gemeenten, het Rijk en andere stakeholders, uitmondend in het Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Enno Zuidema (24-03-2017) 	
<i>Samenwerkingsverband 1:</i> <ul style="list-style-type: none"> Stuurgroep Wonen en Voorzieningen 	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Gemeenten Appingedam, Delfszijl, Eemsmond en Loppersum, Provincie Groningen, corporaties, onderwijsinstellingen, zorg- en welzijnsinstellingen, sector commerciële voorzieningen	<ul style="list-style-type: none"> Besluitnota Woon- en Leefbaarheidsplan Eemsdelta (2013)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het bieden van oplossingen en het aangeven van de ontwikkelingsrichting voor de gevolgen van bevolkingsdaling, de ontgroening en vergrijzing, op het vlak van woningbouw, zorg en welzijn, onderwijs en detailhandel	<ul style="list-style-type: none"> Besluitnota Woon- en Leefbaarheidsplan Eemsdelta (2013)
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Woningbouw, zorg, welzijn, onderwijs en detailhandel	<ul style="list-style-type: none"> Besluitnota Woon- en Leefbaarheidsplan Eemsdelta (2013)
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	De stuurgroep neemt zelf geen besluiten maar faciliteert in de uitvoering van het WLP Eemsdelta en richt zich daarnaast op het activeren en aanspreken van de betrokken actoren. Besluitvorming vindt plaats op organisatie- en gemeentelijk niveau.	<ul style="list-style-type: none"> Interview Enno Zuidema (24-03-2017)
<i>Samenwerkingsverband 2:</i>	Welke partijen zijn hierbij	De provincie Groningen, het Rijk, gemeenten, stakeholders,	<ul style="list-style-type: none"> Gronings Gereedschap

Naam regio: Eemsdelta			Bron:
<ul style="list-style-type: none"> Gronings Gereedschap / Transitiefonds PWV 	betrokken?	zoals Groningers corporaties, NVM, Kadaster, Rabobanken Groningen, Bouwend Nederland Noord	(2014)
	Wat is het doel van de samenwerking?	De samenwerking richt zich op de aanpak van de particuliere woningvoorraad: het verkleinen, vernieuwen en verbeteren van de woningvoorraad.	<ul style="list-style-type: none"> Gronings Gereedschap (2014)
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Wonen	<ul style="list-style-type: none"> Gronings Gereedschap (2014)
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Besluitvorming over projecten verloopt via de gemeenten Besluitvorming over subsidies / leningen uit het Transitiefonds verloopt via de provincie. Toetsteam adviseert over aanvragen (ambtenaren uit gemeenten en provincie) en Beslisteam (bestuurders uit krimp- en nietkrimp-regio's en gedeputeerde) draagt aanvragen voor aan GS.	<ul style="list-style-type: none"> Interview Enno Zuidema (24-03-2017)
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	Er is sprake van zelfbinding door de betrokken partijen in de regio Eemsdelta op basis van het Woon- en Leefbaarheidsplan Eemsdelta		<ul style="list-style-type: none"> Interview Enno Zuidema (24-03-2017)
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	<p>De uitvoering is per gemeente georganiseerd. Echter vindt er wel onderlinge afstemming plaats tussen de gemeenten binnen de regio en tussen</p> <ol style="list-style-type: none"> de gemeenten en woningcorporaties, bijvoorbeeld in het afstemmen van het Strategisch Voorraadbeleid (regionaal) en als basis voor prestatieafspraken, gemeenten en detailhandelsorganisaties en de aanpak van centrumdorpen en regionale centra, gemeenten en welzijn- en zorginstellingen over integrale zorg, één loket, instellen van 1,5 lijnszorg bij huisartsen, intramurale ouderenzorg en de locaties daarvoor gemeenten en onderwijsinstellingen en NCG over de aanpak van de versterking en samenvoeging van scholen. En tussen gemeenten en onderwijsinstellingen over vernieuwing van het onderwijs en de combinatie jeugdzorg, welzijn en onderwijs. 		<ul style="list-style-type: none"> Interview Enno Zuidema (24-03-2017)

Naam regio: Eemsdelta		Bron:
4. Verankering in beleid		
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?		
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) Krimp is een blijvend agendapunt in het collegeprogramma en is sterk verankerd in beleid. Zo heeft de provincie een Agenda krimpbeleid 2015-2020, dat is december 2015 is vastgesteld. Begin 2016 is het Uitvoeringsprogramma leefbaarheid 2016-2020 vastgesteld. b) Voor het uitvoeringsprogramma leefbaarheid 2016-2020 is er in totaal €22 miljoen gereserveerd. Daarnaast zijn er middelen beschikbaar via de Reserve Leefbaarheid Krimpgebieden (30 miljoen euro tussen 2010 en 2020) voor projecten op het gebied van wonen, onderwijs, zorg, sociaaleconomische vitaliteit, kwetsbare groepen en voorzieningen c) Gedeputeerde Eelco Eikenaar is portefeuillehouder Leefbaarheid	
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij	a) Ja, bevolkingsdaling is verweven met alle beleidsterreinen. b) Er zijn middelen gereserveerd voor de procesbegeleiding, hier betalen de gemeenten gezamenlijk aan mee. Verder worden er voor projecten die voortkomen uit het Woon- en Leefbaarheidsplan voor de Eemsdelta direct middelen aangewend uit de krimpmaatstaf en de decentralisatie-uitkering. c) Nee, maar gezien de mate waarin het thema bevolkingsdaling leeft wordt dit wel indirect geadresseerd door andere portefeuillehouders.	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Enno Zuidema (24-03-2017)

Naam regio: Eemsdelta		Bron:
gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?		
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	<ul style="list-style-type: none"> • In het kader van het Woon- en Leefbaarheidsplan (WLP) voor de Eemsdelta vindt jaarlijks een monitoring plaats van de ontwikkelingen die voor de leefbaarheid in de regio van belang zijn. • Daarnaast heeft de regio ook een voortgangsrapportage uitgevoerd over de voortgang van de projecten die onderdeel uitmaken van het uitvoeringsprogramma van het WLP Eemsdelta. 	<ul style="list-style-type: none"> • Monitor Eemsdelta (2015) • Voortgangsrapportage Uitvoeringsprogramma Woon- en Leefbaarheidsplan Eemsdelta (2014) • Woon- en Leefbaarheidsmonitor Eemsdelta (RIGO, 2014)
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.10 Oost-Groningen

Naam regio: Oost-Groningen		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Krimpregio	
Provincie	Groningen	
Gemeenten	Bellingwedde, Menterwolde, Oldambt, Pekela, Stadskanaal, Veendam, Vlagtwedde	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Overheidsparticipatie</i>: Verbreden en intensiveren van de aandacht voor en de omgang met bewonersinitiatieven • Inzet op maatwerk in behoud van functies waar initiatieven tot bloei komen. Per dorp/wijk/regio zal dit verschillen • <i>Leren van Groningen</i>: ontwikkelen van nieuwe instrumenten c.q. het krimp-‘proof’ maken van bestaande instrumenten <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verkleinen, verbeteren, verduurzamen en levensloopbestendig maken van (particuliere) woningvoorraad, inclusief een Rijksbijdrage • Dit op basis van regionaal afgestemde Woon- en Leefbaarheidsplannen, aanpak tevens in samenhang met Nationaal Coördinator Groningen • Vastgoedwaarde en omgevingswaarde op langere termijn behouden en het stimuleren van lokale werkgelegenheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Ruimte & mobiliteit

- Regelvrije/-luwe ruimte voor kernthema's als erfgoed, ruimte en krimp. Op basis van regionaal afgestemde Woon- en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak realiseren van een methodiek waarin kennisdeling, herbestemming en behoud van cultureel erfgoed onderdeel zijn

Onderwijs

- Betere verdeling onderwijs over Stad – Ommeland
- Dit op basis van regionaal afgestemde Woon- en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak

Zorg

- Zorg moet voor iedereen van jong tot oud bereikbaar zijn
- Dit op basis van regionaal afgestemde Woon- en leefbaarheidsplannen, in samenhang met NCG aanpak

Economische vitaliteit & arbeidsmarkt

- Samenhang tussen krimpbeleid en economie wordt versterkt met accenten:
  - Verbreding naar economische vitaliteit
  - Grensoverschrijdende arbeidsmarkt
  - Stad en ommeland koppelen

Naam regio: Oost-Groningen	Bron:
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Wonen ● Ruimte & mobiliteit ● Onderwijs ● Zorg en ondersteuning ● Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>Het regionale woon- en leefbaarheidsplan is leidend. Hierin zijn diverse pijlers opgenomen die richtinggevend zijn voor de aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling in de regio Oost-Groningen.</p> <p>Hierna wordt de voortgang op thema's zoals benoemd in het Actieplan Bevolkingsdaling besproken:</p> <p>Wonen:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Binnen de regio Oost-Groningen verloopt de samenwerking op het gebied van wonen goed. Dit gaat echter met kleine stappen. ● De relatie tussen bevolkingsdaling en de ontwikkelingen op de woningmarkt vormen in het bijzonder een punt van aandacht. In dit kader heeft de regio Oost-Groningen reeds in 2014 prestatieafspraken met de woningcorporaties en zorgpartijen gemaakt. Ook laat de regio Oost-Groningen een woningmarktonderzoek uit om de impact van demografische ontwikkelingen op de regionale woningmarkt in kaart te brengen. De volgende stap die moet worden gezet is de stap van programmering naar uitvoering. Dit is volgens de regio een grote uitdaging. ● De regio heeft een nullijn ingesteld voor de toevoeging van woningen. Deze nullijn wordt streng gehandhaafd door de regio. Daarnaast heeft de regio een sloop- en transitiefonds opgezet. <p>Ruimte & mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Geen <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Geen <p>Zorg en ondersteuning:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Zorg vormt een belangrijk thema binnen het in 2014 afgesproken prestatiekader, waarin regionale afspraken zijn gemaakt over de verdere ontwikkeling op de thema's wonen, leefbaarheid, wonen en zorg. Zodoende hangen de activiteiten binnen het thema zorg

- Interview Bart Gorter (24-03-2017)
- Regionaal woon- en leefbaarheidsbasisplan Oost-Groningen (2015)

Naam regio: Oost-Groningen		Bron:
	<p>samen met de hierboven genoemde andere thema's.</p> <ul style="list-style-type: none"> De zorgpartijen binnen de regio zijn aangesloten op de RWOP. Daarnaast formeert de regio momenteel een prestatiekader die de rolbepaling van de betrokken zorgpartijen moet expliciteren. <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt:</p> <ul style="list-style-type: none"> In de regio Oost-Groningen is een regionale werkgroep actief die zicht richt op economische vitaliteit en arbeidsmarkt. De voortgang van de activiteiten die werkgroep uitvoert is beperkt. 	
In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?	De regio Oost-Groningen geeft aan alle activiteiten die worden uitgevoerd in het kader van de aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling als parallel aan, en niet zo zeer aanvullend op het Actieplan te zien. Het Actieplan is daarin niet leidend.	<ul style="list-style-type: none"> Interview Bart Gorter (24-03-2017)
In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?	<p>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering</p> <p>Dit verschilt per thema. Over het algemeen bevindt de regio zich in de fases van planvorming, programmering. De regio Oost-Groningen heeft wel de ambitie om zo snel mogelijk toe te werken naar de fase van uitvoering. Echter heeft de regio te maken gehad met bestuurlijke wisselingen. Dit heeft een remmende werking op de voortgang van activiteiten gericht op de aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling en vraagt extra aandacht voor bewustwording.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Interview Bart Gorter (24-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> Verder kijken dan het gemeentelijke belang Acceptatie van de veranderende bevolkingssamenstelling en daarop anticiperen 	

Naam regio: Oost-Groningen		Bron:
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 		
3. Samenwerking		
<p>Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn diverse regionale samenwerkingsverbanden maar geen specifiek gericht op het actieplan. 	
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Stuurgroep Regionaal Wonen en Leefbaarheidsplan Oost-Groningen plus 	<p>Welke partijen zijn hierbij betrokken?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bellingwedde • Menterwolde • Oldambt • Pekela • Stadskanaal • Veendam • Vlagtwedde • Provincie Groningen • Wooncorporaties: Acantus, Groninger Huis, Lefier en Woonzorg Nederland • Zorgpartijen: Oosterlengte, Zorggroep Meander en Lentis.
	<p>Wat is het doel van de</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Woningvoorraad en woonomgeving toekomstgericht maken

Naam regio: Oost-Groningen		Bron:	
	samenwerking?		
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	<ul style="list-style-type: none"> • Wonen en voorzieningen 	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	<ul style="list-style-type: none"> • Stuurgroep met wethouders en bestuurders van alle betrokken organisaties. 	
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	<ul style="list-style-type: none"> • Prestatiekader 		
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	<ul style="list-style-type: none"> • Menukaart 		
4. Verankering in beleid			
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	<ul style="list-style-type: none"> • Prestatiekader en menukaart RWLP 		
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder	a) Krimp is een blijvend agendapunt in het collegeprogramma en is sterk verankerd in beleid. Zo heeft de provincie een Agenda krimpbeleid 2015-2020, dat is december 2015 is vastgesteld. Begin 2016 is het Uitvoeringsprogramma leefbaarheid 2016-2020 vastgesteld. b) Voor het uitvoeringsprogramma leefbaarheid 2016-2020 is er in totaal €22 miljoen gereserveerd. Daarnaast zijn er middelen beschikbaar via de Reserve Leefbaarheid Krimpgebieden (30 miljoen euro tussen 2010 en 2020) voor projecten op het gebied van wonen, onderwijs, zorg, sociaaleconomische vitaliteit, kwetsbare groepen en voorzieningen		

Naam regio: Oost-Groningen		Bron:
bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	c) Gedeputeerde Eelco Eikenaar is portefeuillehouder Leefbaarheid	
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) Ja, bevolkingsdaling heeft impact op vrijwel alle beleidsterreinen binnen de gemeente. b) Ja, bijvoorbeeld financiering van de menukaart RWLP c) Ja, vanuit iedere gemeente schuift een verantwoordelijk wethouder aan.	
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?		
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.11 Kop van Noord-Holland

Naam regio: Kop van Noord-Holland		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Anticipieerregio	
Provincie	Noord-Holland	
Gemeenten	Den Helder, Hollands Kroon, Schagen, Texel	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Thema ‘algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen’</p> <ul style="list-style-type: none"> • Demografische ontwikkelingen blijven volgen • Toekomstbestendig PO, VO, zorg- en welzijnsvoorzieningen en sportaccommodaties <p>Thema ‘wonen’</p> <ul style="list-style-type: none"> • Afspraken over de kwantiteit en kwaliteit (fasering en dosering) van de woningbouwlocaties tot 2020 en verder <p>Thema ‘economische vitaliteit & arbeidsmarkt’</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toekomstbestendige economie en arbeidsmarkt in de Kop van Noord-Holland 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Kop van Noord-Holland		Bron:
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>Algemeen</p> <ul style="list-style-type: none"> • In het regionale samenwerkingsverband 'De Kop Werkt!' werken de 4 koggemeenten en de provincie Noord-Holland samen aan de toekomstbestendigheid van de regio. De basis van dit samenwerkingsprogramma bestaat uit vier bestuursopdrachten: <ul style="list-style-type: none"> - De ontwikkeling van de havens in de regio - De aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt - Destinatiemarketing – toerisme en recreatie - En een regionaal ambitiesdocument: hierin zijn zes aandachtsgebieden, ambities en opgaven vastgesteld <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio Kop van Noord-Holland is met het sluiten van het 'Regionaal convenant woningbouw Kop van Noord-Holland', dat onderdeel uitmaakt van het Regionaal Actieprogramma (RAP) Kop 2011-2015, begonnen aan de uitwerking van de afspraken die de regio gemaakt heeft over de optimale ruimtelijke ontwikkeling van de woningmarkt in de regio. Hierin zijn afspraken gemaakt over de kwantiteit en kwaliteit (fasering en dosering) van woningbouwplannen tot 2020 en verder. <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het toekomstbestendig maken van de economie en de arbeidsmarkt in de Kop van Noord-Holland maakt onderdeel uit van de vier bestuursopdrachten in het regionale samenwerkingsverband 'De Kop Werkt!'. Hiermee heeft de regio concreet, bestuurlijk vastgestelde, afspraken gemaakt over de stimulering en ontwikkeling van de economie en arbeidsmarkt in de regio 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017) • Website 'De Kop Werkt!' (geraadpleegd op 11-04-2017) • Regionaal convenant woningbouw Kop van Noord-Holland (2015)
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op</p>		

Naam regio: Kop van Noord-Holland		Bron:
de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?		
In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?	<p>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / <u>Programmering</u> / <u>Uitvoering</u></p> <ul style="list-style-type: none"> De regio bevindt zich voornamelijk in de fase van programmering en uitvoering. Daarnaast is bewustwording een proces dat continu door de regio doorlopen wordt. Door de bewustwording in de regio is het onderwerp bevolkingsdaling beter bespreekbaar, ook met bestuurders, waarmee de aanpak van de gevolgen ook bespoedigd wordt. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de recent vermindering van geprogrammeerde woningaantallen. Waar dit proces aanvankelijk moeizaam verliep heeft de bewustwording van de demografische verandering in de regio dit proces versneld en geleid tot het sluiten van het 'regionaal convenant woningbouw Kop van Noord-Holland' 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017) Regionaal convenant woningbouw Kop van Noord-Holland (2015)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> De wil en het enthousiasme onder de bestuurders en de economische ontwikkelkansen van de regio Een gedeeld toekomstbeeld voor de regio, waaruit een helder ontwikkelpad af te leiden is Een heldere en geaccepteerde rolverdeling tussen de betrokken actoren in de regio Het gezamenlijke optrekken van de gemeenten en de provincie, waarin de provincie actief participeert in plaats van voorwaardenscheppend ageert Het beperkte aantal, van vier, gemeenten in de regio De positieve framing van het thema bevolkingsdaling, waarmee er minder nadruk ligt op de negatieve connotatie van 'krimp' 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> Wat betreft de rolinvulling van de provincie is het belangrijk om de regio in haar kracht te zetten en daarmee ruimte te laten voor bottom-up initiatieven in plaats van top-down aansturing. Door het eigenaarschap en verantwoordelijkheid bij de regio's te beleggen is in de praktijk gebleken dat ook het enthousiasme en de energie onder bestuurders behouden blijft. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)

Naam regio: Kop van Noord-Holland		Bron:	
<ul style="list-style-type: none"> Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 			
3. Samenwerking			
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?	<p>Niveau van Kop van Noord-Holland:</p> <ul style="list-style-type: none"> De Kop Werkt! Portefeuillehoudersoverleg RO en EZ Regionale Raadscommissie Noordkop (RRN) <p>Niveau van Noord-Holland Noord (regio's Kop van NH, West-Friesland en Alkmaar):</p> <ul style="list-style-type: none"> BAO – bestuurlijk afstemmingsoverleg economische zaken en ruimtelijke ordening 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017) 	
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i></p> <p>De Kop Werkt!</p>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	De vier koggemeenten Den Helder, Hollands Kroon, Schagen, Texel en de provincie Noord-Holland	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Het uitvoeren van de programma's die vastgesteld zijn in de vier bestuursopdrachten – waaronder het Regionaal Ambitiedocument	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Ruimtelijke Ordening en economische zaken	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Op 11 april is een juridische samenwerkingsovereenkomst getekend waarmee het mandaat voor de uitvoering verleend is aan een stuurgroep.	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)

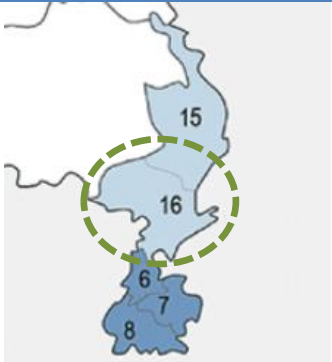

Naam regio: Kop van Noord-Holland			Bron:
Samenwerkingsverband 2: BAO – bestuurlijk afstemmingsoverleg economie en RO	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Wethouders RO, EZ van gemeenten Noord-Holland Noord	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Uitwerken en uitvoeren van een samenhangende visie (regionaal ambitiesdocument NHN) op het gebied van RO, Economische zaken en verkeer en vervoer..	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	RO, EZ en verkeer en vervoer	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Bestuurlijk overleg 1x per 6 weken	
Samenwerkingsverband 3: Regionale Raadscommissie Noordkop	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Raadsleden Kop van Noord-Holland	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Advisering aan individuele raden.	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Alle thema's (ruimtelijk, economisch en sociaal domein)	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	RRN is slechts adviserend	
Samenwerkingsverband 4: Portefeuillehoudersoverleg RO en EZ Kop van Noord-Holland	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Wethouders RO en EZ gemeenten Kop van Noord-Holland	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Bespreken en adviseren aan colleges van onderwerpen op het gebied van RO, EZ en verkeer en vervoer.	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	RO en EZ zaken	
	Hoe is besluitvorming	Het PO RO en Z is slechts adviserend aan colleges	

Naam regio: Kop van Noord-Holland		Bron:
	georganiseerd?	
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	<ul style="list-style-type: none"> De ambities en afspraken die voortkomen uit het regionale samenwerkingsverband 'De Kop Werkt!' en het Regionaal Ambitiedocument dat hier onderdeel van uitmaakt zijn door de vier kopgemeenten en de provincie Noord-Holland in gezamenlijkheid gemaakt en daarmee bindend. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	<ul style="list-style-type: none"> De uitvoering van de programma's van het regionale samenwerkingsverband 'De Kop Werkt!' worden door een gezamenlijk gevormde stuurgroep overzien en aangestuurd. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)
<ul style="list-style-type: none"> 4. Verankering in beleid 		
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	In het regionale Ambitiedocument en het onderliggende investeringsoverzicht zijn ambities en concrete doelen vastgesteld door de regio, waar in gezamenlijkheid aan gewerkt wordt. Dit beleid is ook door alle raden en de provincie vastgesteld.	<ul style="list-style-type: none"> Regionaal Ambitiedocument Kop van Noord Holland (2015) Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder	a) Bevolkingsdaling komt terug in het reguliere provinciale beleid, maar niet als een afzonderlijk thema. Het uitgangspunt van de provincie is dat demografie een 'onderlegger' is waar in regulier beleid rekening mee moet worden gehouden, conform het 'procesplan demografie' van de provincie. b) Op de provinciale begroting is eenmalig vijftienmiljoen euro gereserveerd voor het gezamenlijke programma voor een periode van vier jaar. Hiernaast lopen er aanvullend verschillende financiële stromen vanuit de afzonderlijke beleidssectoren. c) Ja, Joke Geldhof vanuit de portefeuille demografie.	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)

Naam regio: Kop van Noord-Holland		Bron:
bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?		
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) Bevolkingsdaling komt als onderwerp niet expliciet terug in gemeentelijk beleid. Bevolkingsdaling komt wel terug in andere beleidsonderwerpen, zoals in de leefbaarheidsplannen en het accommodatiebeleid, want deze onderwerpen worden wel opgepakt als gevolg van demografische ontwikkelingen in de regio. b) Ja, € 91,60 per inwoner. (in totaal vijftienmiljoen euro voor de gehele regio) voor 'De Kop Werkt!'. c) Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017)
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	<ul style="list-style-type: none"> • Nee, de regio is voornemens om twee keer per jaar voortgangsrapportages op te stellen. Bij de start van het project is een transitieatlas en transformatiemonitor opgesteld door de regio. • De provincie stelt regelmatig een woningbouwmonitor op. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Jan Paasman, Marianne de Boer, Nils Klopper (03-04-2017) • Monitor Woningbouw 2016 (2016)
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?	<ul style="list-style-type: none"> • De Monitor Woningbouw 2016 concludeert dat de kwantitatieve afspraken die in de Regionale Actieprogramma 2011-2015 zijn gemaakt met betrekking tot de woningmarkt in de regio Kop van Noord-Holland gedeeltelijk zijn gerealiseerd. 	<ul style="list-style-type: none"> • Monitor Woningbouw 2016 (2016)

1.12 Midden-Limburg

Naam regio: Midden-Limburg		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Anticipieerregio	
Provincie	Limburg	
Gemeenten	Echt-Susteren, Leudal, Maasgouw, Nederweert, Roerdalen, Roermond, Weert	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stimuleren van voldoende passend woningaanbod en spreiding van voorzieningen <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aanpak bestaande voorraad in relatie tot thema langer zelfstandig wonen • Zorgen voor voldoende sociale huisvesting voor specifieke doelgroepen <p>Ruimte & mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Aanpak leegstaand vastgoed in samenhang met leefbaarheid • Reduceren van de plancapaciteit • Fijnmazige OV bereikbaarheid behouden <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stimuleren van een toekomstbestendig onderwijsaanbod 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Midden-Limburg		Bron:
	<p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Langer zelfstandig thuiswonen • Toekomstbestendige zorgvoorziening <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt'</p> <ul style="list-style-type: none"> • Organiseren van voldoende gekwalificeerd (technisch) personeel • Bevorderen grensoverschrijdende arbeid 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>De anticipeerregio Midden-Limburg heeft op de volgende thema's voortgang geboekt:</p> <p>Algemeen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio Midden-Limburg werkt samen in het netwerk Samenwerking Midden-Limburg (SML). Hieraan nemen de zeven gemeenten, en verschillende stakeholders deel. De ambities voor deze regionale samenwerking voor de periode 2016-2020, met een doorkijk naar 2025, zijn beschreven in de <i>Agenda voor Midden-Limburg</i>. Bevolkingsdaling vormt hierin niet een afzonderlijk thema, maar maakt wel integraal onderdeel uit van de agenda. Echter zijn er op basis van de zichtbare gevolgen van bevolkingsdaling, en daarmee de urgentie, wel verschillen in de mate waarin krimp een onderdeel uitmaakt van de verschillende beleidsonderdelen. <p>Wonen (& Zorg):</p> <ul style="list-style-type: none"> • De gemeenteraden van de regio Midden-Limburg hebben in het laatste kwartaal van 2014 de regionale Structuurvisie Wonen, Zorg en Woonomgeving Midden-Limburg vastgesteld. Hierin zijn de zeven gemeenten in samenwerking met de Provincie Limburg toetsings- en afwegingskader overeengekomen voor de invulling van de opgave van doorontwikkeling en transformatie op de thema's wonen en zorg. Demografische transitie in de vorm van bevolkingsdaling vormt een centraal thema in deze structuurvisie. De regio richt zich hiermee op de transformatie van de bestaande woningvoorraad en woonomgeving, in de vorm herontwikkeling, hergebruik en levensloopbestendig maken van woningen, en op een afbouw van de planvoorraad. De regio treft voorbereidingen voor een actualisatie van de bestaande regionale Structuurvisie Wonen, Zorg en Woonomgeving Midden-Limburg. 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Ankie Bosch (02-05-2017) • Structuurvisie Wonen, Zorg en Woonomgeving Midden-Limburg (2014) • Jaarverantwoording 2015 Samenwerking Midden-Limburg (2015)

Naam regio: Midden-Limburg	Bron:	
	<p>Bouwstenen hiervoor zullen zowel een woningbehoefte-onderzoek alsook het vullen van een database die op basis van de gecombineerde gegevens van gemeenten, woningcorporaties en zorginstellingen zijn, waarmee het huidige woningbestand beter inzichtelijk moet worden gemaakt. Dit verbeterde inzicht moet bijdragen aan meer grip op het woningbestand. Ook moet deze database bijdragen aan een betere programmering op dit gebied, waardoor zorginstanties gericht en efficiënter zorg aan huis kunnen leveren en woningcorporaties beter maatwerk kunnen leveren met betrekking tot de sloop en bouw van woningen. Deze database wordt ook als input gebruikt voor de nieuw te vormen structuurvisie wonen in de regio Midden-Limburg.</p>	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● In Limburg hebben gemeenten met de woningcorporaties een Ontzorgingsarrangement (voor eigenaren van particulier vastgoed) ten behoeve van de huisvesting van vergunninghouders gesloten. Door de bevolkingsdaling en -transformatie zal ook de regio Midden-Limburg worden geconfronteerd met leegstand en verloedering op de woningmarkt, hierop zal de regio anticiperen. De overeenkomst met de woningcorporaties draagt hieraan bij. Daarnaast zorgen corporaties steeds meer voor tijdelijke huurwoningen, waar de bewoners maar een beperkt aantal jaren mogen blijven wonen. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Ankie Bosch (02-05-2017)
<p>In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering ● Bewustzijn rondom de demografische transitie is vooral beperkt tot de gebieden waar de problemen zich voordoen. Voor het werkveld wonen staat het regionaal het meest specifiek op de agenda; hier bevindt de regio zich in de fase van afbouw van de planvoorraad, (her)programmering en uitvoering. Voor andere werkvelden en in zijn algemeenheid geldt dat concrete aanleiding of problematiek nodig. Binnen deze werkvelden bevindt de regio zich voornamelijk nog in de fase van visievorming en planvorming: vaak nog bezig met inventarisatiescan en plannen van aanpak voor visies, sommige werkvelden richten zich vooral op het omzetten in concrete plannen. In de werkvelden is de Ladder van duurzame verstedelijking een van de uitgangspunten, daarnaast worden nieuwe visies of plannen zo veel mogelijk afgestemd met andere werkvelden. Op de thema's wonen en (de huisvestingskant 	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview Ankie Bosch (02-05-2017)

Naam regio: Midden-Limburg		Bron:
	<p>van) zorg wordt de regio het meest geconfronteerd met de gevolgen van bevolkingsdaling. De regio heeft in gezamenlijkheid de samenwerkingsagenda (Actieplan) opgesteld. Dit onderschrijft een zeker mate van algemeen bewustzijn op dit onderwerp. In 2017 komt een door de gemeenten samengestelde strategische investeringsagenda tot stand. Hiermee wordt de economische structuur en het vestigingsklimaat versterkt.</p>	
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Een gunfactor tussen de verschillende gemeenten binnen de regio; bewustzijn van een gedeeld belang, erkenning dat er voor lokale projecten met een regionale uitstraling gezamenlijke middelen worden aangewend. • Onderling vertrouwen • Een lange adem en acceptatie van het feit dat een succesvolle omgang met de demografische transitie tijd vraagt. • De samenwerking met de provincie: die stuurt hier aardig op en blijft hiermee om aandacht vragen voor het onderwerp bevolkingsdaling. • Overlegstructuur: op alle werkvelden vindt op basis van de agenda (frequentie wisselend per werkveld) een regionaal ambtelijk overleg plaats en regelmatig een bestuurlijk overleg plaats, waarbij vanuit de provincie ook een gedeputeerde aan tafel zit. Dit draagt bij aan het verkorten van de lijntjes tussen de gemeenten (onderling) en de provincie. Daarnaast is er een structuur voor regionaal overleg tussen de werkvelden, waarmee de integraliteit tussen de werkvelden wordt bevordert. • Een provinciaal coördinator (Charles Claessens) 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Ankie Bosch (02-05-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen ijzer met handen breken: het bewustwordingsproces is heel belangrijk. • De aanwezigheid van een gunfactor; gebaseerd op onderling vertrouwen. • Bevolkingstransitie is een opgave met acties voor de lange (middel-)termijn, dit sluit niet altijd aan op de verkiezingscyclus. Dit is een factor in het proces. Een geborgde continuïteit van het proces, langer dan de verkiezingscyclus, leidt tot het zetten van 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Ankie Bosch (02-05-2017)

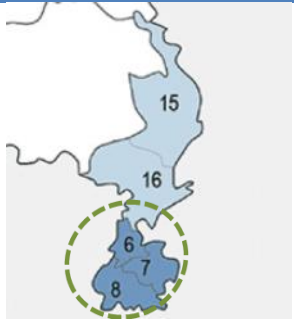
Naam regio: Midden-Limburg		Bron:
bevolkingsdaling	stappen en daarmee concrete projecten.	
3. Samenwerking		
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?	Binnen de netwerkorganisatie Samenwerking van Midden Limburg (SML) worden de verschillende werkvelden doorkruist door het thema bevolkingsdaling. De Samenwerkingsagenda is ondergebracht bij het SML-werkveld Wonen, Zorg en Woonomgeving. Vanuit dit SML-werkveld wordt ook de samenwerking op het thema demografische transitie met andere werkvelden en de provincie en het rijk opgezocht.	
<i>Samenwerkingsverband 1: Samenwerking van Midden-Limburg (SML)</i>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Gemeenten Echt-Susteren, Leudal, Maasgouw, Nederweert, Roerdalen, Roermond, Weert, provincie Limburg, stakeholders (Keyport, Ontwikkelingsmaatschappij Midden-Limburg OML)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Netwerkorganisatie SML richt zich op onderlinge afstemmingen tussen de verschillende betrokken partijen binnen de regio en het maken van gezamenlijke afspraken die richting moeten geven aan de uitvoering van de 'Agenda van Midden-Limburg' waar bevolkingstransitie integraal onderdeel van uitmaakt.
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Innovatieve economie, energie & economisch beleid, recreatie & toerisme, landbouw & natuur, mobiliteit & infrastructuur, wonen, zorg & woonomgeving
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	De vastgestelde koers binnen de SML dient ter vaststelling voorgelegd te worden aan de gemeenteraden.
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	Bevolkingsdaling doorkruist alle beleidsterreinen, dit is niet apart belegd.	

Naam regio: Midden-Limburg		Bron:
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?		
4. Verankering in beleid		
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	Geen specifiek beleid voor bevolkingsdaling. De demografische transitie wordt randvoorwaardelijk meegenomen in alle projecten, trajecten en visies die worden doorlopen en opgesteld, maar staat niet centraal hierin. De demografische transitie is een randvoorwaarde en wordt zo veel mogelijk benaderd vanuit de kansen die zich hieruit ontwikkelen.	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Ankie Bosch (02-05-2017)
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) De provincie Limburg heeft in 2014 het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) vastgesteld. Hierin beschrijft de provincie haar visie op de fysieke leefomgeving van Limburg. De provincie benoemt bevolkingsdaling als structurele en onomkeerbare ontwikkeling die van invloed is op het terrein van onder meer wonen, detailhandel en wonen en zorg. b) De provincie heeft bewust geen budget specifiek voor bevolkingsdaling, omdat ze bevolkingsdaling niet als een beleidsopgave op zich beschouwt, maar als een ontwikkeling waarmee binnen elke sector – met bijbehorende budgetten – rekening gehouden moet worden. c) Er is een portefeuillehouder demografie	
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen	a) Maakt integraal onderdeel uit van verschillende beleidsterreinen b) Nee c) Verschilt per gemeente of dit in een portefeuille van een wethouder specifiek is benoemd.	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Ankie Bosch (02-05-2017)

Naam regio: Midden-Limburg		Bron:
gereserveerd voor dit beleid?		
c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?		
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	Ja, een jaarverantwoording van Samenwerking Midden-Limburg. Bestaande uit een jaarverslag en jaarrekening.	- Jaarverantwoording 2015 Samenwerking Midden-Limburg (2015)
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?	Een positief beeld van de opstart en ontwikkeling van de regionale samenwerking in het netwerkverband waarin informatie-uitwisseling en beleidsafstemming een centrale rol hebben vervuld.	- Jaarverantwoording 2015 Samenwerking Midden-Limburg (2015)

1.13 Zuid-Limburg

Naam regio: Zuid-Limburg		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Krimpregio	
Provincie	Limburg	
Gemeenten	Gemeenten in Maastricht-Heuvelland, Westelijke Mijnstreek, Parkstad Limburg	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krimp als kans aangrijpen <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erkennen en aanpakken van de specifieke problematiek particuliere woningvoorraad • Aanpakken van de mismatch tussen het overschot aan particuliere woningen en (tijdelijk) tekort aan huurwoningen • Faciliteren van voldoende betaalbare huurwoningen • Terugbrengen van de overtollige plancapaciteit wonen <p>Ruimte & mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Transformatie van de regio • Terugdringen van de leegstand 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Zuid-Limburg	Bron:	
	<ul style="list-style-type: none"> • Terugbrengen van de plancapaciteit • Impuls geven aan grensoverschrijdend openbaar vervoer <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verbeteren samenwerking schoolbesturen en gemeenten • Onderwijsaanbod afstemmen op gewijzigde demografische samenstelling van de bevolking <p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Langer zelfstandig wonen <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Versterken van de Zuid-Limburgse (kennis)economie door investering en stimulering door bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden • Een toekomstbestendige regionale winkelstructuur (minder kwantiteit en meer kwaliteit stimuleren in het aanbod winkels) • Bevorderen grensoverschrijdende arbeidsmarkt & economie 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning 	<p>De krimpregio Zuid-Limburg heeft op de volgende thema's voortgang geboekt:</p> <p>Algemeen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio heeft samen met de provincie het Provinciaal Omgevingsplan Zuid-Limburg (POL) vastgesteld waarin diverse programmatische uitwerkingen zijn opgenomen op de thema's wonen, ruimtelijke economie, nationaal landschap en energie. Dit vormt het basisdocument voor de regionale samenwerking. <p>Wonen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De 18 Zuid-Limburgse gemeenten hebben een gezamenlijke, Zuid-Limburgse, ruimtelijke visie gevormd op de woningmarkt in de regio. Deze gezamenlijke aanpak is gebaseerd op de veronderstelling dat ruimtelijke ontwikkelingen in één gemeente direct invloed hebben 	<ul style="list-style-type: none"> • Structuurvisie Wonen Zuid-Limburg (2016) • Interview Jos Simons, Suzanne Lipsch, Jan Rademakers (31-03-2017)

Naam regio: Zuid-Limburg	Bron:	
<ul style="list-style-type: none"> Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>op de andere gemeenten. Deze structuurvisie wordt breed gedragen door de regio; zestien van de achttien Zuid-Limburgse gemeenten hebben ongewijzigd ingestemd met deze visie, waarbij de twee overige gemeenten bezig zijn met een herindelingsstraject.</p> <ul style="list-style-type: none"> Op het gebied van wonen zijn er verder in het kader van het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) regionale afspraken gemaakt die zich richten op verdichting van de stedelijke woonmilieus en kwaliteitsverbetering in sub-urbane gebieden. Daarnaast is de regio overeengekomen om bestaande bouwplannen te schrappen. <p>Ruimte & Mobiliteit:</p> <p>Binnen de regio Zuid-Limburg lopen er twee initiatieven onder het thema 'nieuwe stedelijke ontwikkeling'.</p> <ul style="list-style-type: none"> In Parkstad wordt er allereerst gewerkt aan een Internationale Bau Ausstellung (IBA). Deze van oorsprong Duitse en in Nederland voor het eerst toegepaste aanpak moet leiden tot economische, sociale en culturele impulsen aan dit groeiende stedelijke gebied. Op basis van een reeks fysiek-ruimtelijke projecten werkt Parkstad aan herstructurering en economische structuurversterking. Het Maastricht-LAB is het tweede initiatief in de regio Zuid-Limburg dat. Met oog op de context van afnemende economische en demografische groei heeft de gemeente Maastricht in 2012 het Maastricht-LAB opgericht om een nieuwe impuls te geven aan de stedelijke (her)ontwikkeling van Maastricht. Het Maastricht-LAB is een initiatief waarin de zoektocht naar nieuwe vormen van stadsontwikkeling, waarvan bottom-up initiatieven in het bijzonder, centraal staan 	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>		
<p>In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak</p>	<ul style="list-style-type: none"> Bewustwording / Visievorming / Planvorming / <u>Programmering</u> / <u>Uitvoering</u> 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jos Simons, Suzanne Lipsch, Jan

Naam regio: Zuid-Limburg		Bron:
van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?	<ul style="list-style-type: none"> De regio Zuid-Limburg bevindt zich in de fase van uitvoering van het bestaande beleid voor de komende periode. Daarnaast is de regio bezig met de programmering van beleid voor de hierop volgende periode, waarbij de opgedane praktijklessen uit de huidige uitvoering worden meegenomen in de programmering. 	Rademakers (31-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> De regio beziet de bestuurlijke organisatiekracht als een belangrijke succesfactor met betrekking tot de samenwerking in het kader van bevolkingsdaling. De per thema opgerichte bestuurlijke overleggen, waarin wethouders uit de 18 Zuid-Limburgse gemeenten en gedeputeerde deelnemen, genieten niet een direct mandaat maar hebben wel geleid tot de vorming van bestuurlijk draagvlak. De trekkersrol ligt hier bij de drie centrumgemeenten (Sittard-Geleen, Heerlen/Parkstad, Maastricht) en provincie. De centraal gealloceerde decentralisatie-uitkeringen aan de centrumgemeente binnen de regio ten behoeve van de aanpak van de gevolgen van bevolkingsdaling hebben belangrijke effecten gehad met betrekking tot de samenwerking en gedeelde inzichten in de regio. De afstemming tussen de gemeenten binnen de regio van de inzet van deze kringgelden en de verantwoording hierover hebben geleid tot de vorming van dwarsverbanden en de koppeling van strategieën. Dit heeft de interregionale samenwerking sterk bevorderd. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jos Simons, Suzanne Lipsch, Jan Rademakers (31-03-2017) Collegevoorstel inzet kringgelden (2016)
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> Het Actieplan hangt samen met de transformatieopgave in de regio Zuid-Limburg als gevolg van bevolkingsdaling. Dit heeft geleid tot verschillende nieuwe en experimentele aanpakken van deze problematiek. Dit vraagt echter wel voldoende ruimte en tijd om te slagen. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Jos Simons, Suzanne Lipsch, Jan Rademakers (31-03-2017)
3. Samenwerking		
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er	Samenwerking is op niveau aanpak Zuid Limburg	

Naam regio: Zuid-Limburg		Bron:
gericht op de realisatie van het actieplan?		
Samenwerkingsverband 1: Provinciaal Omgevingsplan Zuid-Limburg (POL)	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Provincie Limburg, gemeenten in Maastricht-Heuvelland, Westelijke Mijnstreek, Parkstad Limburg
	Wat is het doel van de samenwerking?	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	<ul style="list-style-type: none"> ● wonen ● energie ● ruimtelijke economie ● landscha
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?		
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?		
4. Verankering in beleid		
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	Het Provinciaal Omgevingsplan Zuid-Limburg (POL) en de andere hiervan afgeleide beleidsdocumenten en processen.	

Naam regio: Zuid-Limburg		Bron:
<p>Provincie:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) De provincie Limburg heeft in 2014 het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (POL) vastgesteld. Hierin beschrijft de provincie haar visie op de fysieke leefomgeving van Limburg. De provincie benoemt bevolkingsdaling als structurele en onomkeerbare ontwikkeling die van invloed is op het terrein van onder meer wonen, detailhandel en wonen en zorg.</p> <p>b) De provincie heeft bewust geen budget specifiek voor bevolkingsdaling, omdat ze bevolkingsdaling niet als een beleidsopgave op zich beschouwt, maar als een ontwikkeling waarmee binnen elke sector – met bijbehorende budgetten – rekening gehouden moet worden.</p> <p>c) Er is een portefeuillehouder demografie.</p>	
<p>Gemeenten:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) Ja, middels het Provinciaal Omgevingsplan Zuid-Limburg (POL) en de Structuurvisie Wonen. Daarnaast komt bevolkingsdaling ook terug in beleidsdocumenten op subregionaal niveau.</p>	
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?		
Wat zijn hierin de belangrijkste		

Naam regio: Zuid-Limburg		Bron:
bevindingen?		

1.14 Schouwen-Duiveland

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Anticipeerregio	
Provincie	Zeeland	
Gemeenten	Schouwen-Duiveland	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen'</p> <ul style="list-style-type: none"> • Goed en realistisch voorzieningenniveau; ontmoetingsplekken met eigen inzet van bewoners • Bestrijden van leegstand in het niet-wonen-vastgoed <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terugbrengen van de plancapaciteit naar realistisch niveau • Realiseren van toekomstbestendige woningvoorraad <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Realiseren van een toekomstbestendig, kwalitatief goed, bereikbaar en divers onderwijsaanbod 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieplan Bevolkingsdaling (2016)

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:
	<p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> Realiseren van een toekomstbestendige zorgvoorzieningen-structuur <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> Versterking toerisme, detailhandel en innovaties. Verbeteren (ook elektronische) infrastructuur. 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> Wonen Ruimte & mobiliteit Onderwijs Zorg en ondersteuning Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>De regio Schouwen-Duiveland heeft met name op de thema's 'wonen', 'onderwijs' en 'economische vitaliteit en arbeidsmarkt' voortgang geboekt. Hieronder worden de belangrijkste resultaten per thema besproken:</p> <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> De regio Schouwen-Duiveland heeft naar aanleiding van de gevolgen van de demografische veranderingen voor de woningmarkt in samenwerking met haar maatschappelijke partners de Woonvisie 2013-2022 opgesteld. Hierin is de ambitie geformuleerd om minder en kwalitatief betere nieuwbouw te realiseren waarbij de vitaliteit van de bestaande woningvoorraad in ogenschouw genomen wordt. Aansluitend hierop heeft de regio een structuurvisie opgesteld met als doelstelling om de ongebruikte individuele bouwtitels te schrappen uit de bestemmingsplannen om te voorkomen dat de bouw van extra woningen ten koste gaat van de beschikbare restcapaciteit. <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> De regio heeft in samenwerking met schoolbesturen een integraal huisvestingsplan voor het onderwijs gemaakt waarin de nadruk ligt op de bundeling van scholen. Naast het Actieplan heeft de gemeente Schouwen-Duiveland in samenwerking met de partners uit het onderwijs, de kinderopvang en de zorg een drietal kernthema's geformuleerd waarop de komende jaren ingezet gaat worden binnen het thema onderwijs: <ol style="list-style-type: none"> Demografische ontwikkeling: krimp als kans Voor en vroegschoolse educatie en OKE wetgeving Preventie en zorg 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Denise de Leeuw (02-03-2017) Diverse documenten

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:
	<p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> De regio richt zich actief op het stimuleren en faciliteren van startups ten behoeve van de versterking van de economische vitaliteit. Met betrekking tot de verbetering van de digitale infrastructuur loopt er een project dat in een adequate breedbanddekking moet voorzien 	
In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?	<ul style="list-style-type: none"> Overleg met stads- en dorpsraden en ondernemersverenigingen over gevolgen verdwijnen voorzieningen uit de kern als gevolg van dalend aantal inwoners. Faciliteren van processen van samengaan van sportverenigingen (met name voetbalverenigingen) van diverse kernen inclusief hoe om te gaan met bestaande accommodaties en velden. Ingegeven door teruglopende ledenaantallen, met name in de jeugdelftallen. Realiseren van een groot sportcomplex in centrumkern Zierikzee, waardoor verenigingen elders in de gemeente kwalitatief beter kunnen sporten c.q. sportevenementen /-ontvangsten kunnen houden. Demografische ontwikkeling nemen we mee in presentaties aan externen (bijv. strandbeheerdersdagen, KIMO Nederland-België, aanvraag Europese projecten) Specifiek meegenomen in Europees project EUPLETT en vergelijking met vergelijkbare gemeenten in andere lidstaten gemaakt, aard, omvang en wijze van problematiek en gekozen oplossingsrichtingen besproken. Tijdelijke pop-up store met allerlei maatschappelijke organisaties, inwoners en ondernemers over leefbaarheid en demografie. Is basis gelegd voor inmiddels gerealiseerde Bedrijfsinvesteringszone in centrum Zierikzee waarin ook maatschappelijke doelstellingen worden meegenomen. 	<ul style="list-style-type: none"> Diverse documenten
In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?	<p><u>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Zowel beleidsmedewerkers als het bestuur zijn zich bewust van de gevolgen van bevolkingsdaling. Ambtelijk bevindt de regio zich in de fase waarin er naar beleidsvorming 	<ul style="list-style-type: none"> Interview Denise de Leeuw (02-03-2017) Strategische Visie

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:
Waaruit blijkt dat?	<p>gewerkt wordt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tij van de Toekomst geeft demografische ontwikkeling aan als één van de meest belangrijke ontwikkelingen, met richtingen voor anticiperen door toekomstbestendig maken van woningen en woningvoorraad, zoveel mogelijk voorzieningen slim combineren onder één dak, inzet op leefbaarheid per kern, inzet van slimme ICT-oplossingen en waarderen particulier initiatief. • Tij van de Toekomst is dermate verinnerlijkt dat in onderliggende beleidsstukken deze vraagstukken automatisch aan de orde komen en meegenomen worden. • Gemeenteraad zet nu in op stads- en dorpsvisies per kern met als doel participatie te verhogen en daarmee nieuwe netwerken per kern te realiseren die leefbaarheid, eigen kracht en eigen initiatief van de kern vergroten 	<p>2040 Tij van de Toekomst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Overdrachtsdocument Tij van de Toekomst t.b.v. verkiezingen 2014 • Programmabegroting 2016-2019, Programmabegroting 2017-2020
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Het bewustzijn onder de bestuursleden van de gevolgen van bevolkingsdaling en het feit dat dit onderwerp valt binnen de portefeuille van de burgemeester wordt door de regio als de belangrijkste succesfactor gezien. • Beleidsvoornemens en –nota’s worden gebaseerd op feitelijke gegevens en ontwikkelingen, waaronder de mate van vergrijzing en ontgroening van de gemeente of een kern. De gevolgen zijn al in de praktijk waarneembaar en daarmee herkenbaar voor inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties. • Samenvoegen of samengaan en keuzes voor bijvoorbeeld accommodaties leidt tot verhogen van de kwaliteit van de functionaliteit of functioneren. Hierdoor ontstaan nieuwe perspectieven. • Faciliteren en ondersteunen van initiatieven op het gebied van leefbaarheid zoals “Tafelen”, Hart van Leefbaarheid, Thuis in de Kern , kern aan zet, Wijkontwikkeling Poortambacht en Duurzaam dorpshuis Noordwelle (met overdracht dorpshuis aan kern) 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview Denise de Leeuw (02-03-2017) • Publicaties ZB inzake demografische ontwikkelingen in Zeeland, uitgesplitst per regio. • Nieuwe ontwikkelingen bij sportverenigingen die functioneren vanuit de Sportboulevard centrumkern Zierikzee.
Wat zijn de belangrijkste lessen	<ul style="list-style-type: none"> • Organisaties moeten over hun eigen grenzen en belangen heen durven stappen. 	<ul style="list-style-type: none"> • verslagen dorps- en

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:	
<p>met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Het onderwerp demografische ontwikkeling blijft een moeilijk bespreekbaar onderwerp vanwege de vaak negatieve gevoelde gevolgen. Opvattingen over omgaan met demografische ontwikkelingen lopen uit een (discussie van bijv. bouwen om ontwikkeling te keren versus meebewegen, anticiperen en geleiden). • Samengaan met andere accommodaties of verenigingen voelt als verlies van een eigen voorziening. • Verlies van voorzieningen wordt vaak in verband gebracht met vermindering van leefbaarheid 	<p>stadsraadvergadering en</p> <ul style="list-style-type: none"> • verslagen commissie- en raadsvergaderingen • discussies in sportverenigingen, ingezonden reacties op perspublicaties (via krant of social media) 	
3. Samenwerking			
<p>Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Formele samenwerkingen: Stichting Sportbedrijf Schouwen-Duiveland, prestatieovereenkomst met woningbouwvereniging Zeeuwend, samenwerking via LEA met onderwijsinstellingen, subsidierelatie met SMWO, contracten, subsidierelatie en samenwerking met zorgaanbieders Allévo en Eilandzorg, intergemeentelijk via P10, samenwerking met dorps- en stadsraden via subsidierelatie inclusief aanwijzing kernbestuurder per kern, samenwerking met Stichting Dorps- en Gemeenschapshuizen Schouwen-Duiveland (eilandelijke exploitatie dorps huizen), samenwerking met Stichting Monumenten Schouwen-Duiveland, samenwerking met projectontwikkelaars. • Informele samenwerkingen: samenwerking met sportverenigingen en overige verenigingen, samenwerking met ondernemersverenigingen en brancheorganisaties 	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten, prestatieovereenkomst, convenant stads- en dorpsraden, subsidiebeschikkingen, intentie- en samenwerkingsovereenkomsten 	
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i> Stichting Sportbedrijf Schouwen-Duiveland,</p>	<p>Welke partijen zijn hierbij betrokken?</p>	<p>Exploitant voorziening, sportvereniging, gebruikers, gemeente</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten
	<p>Wat is het doel van de samenwerking?</p>	<p>Zo efficiënt mogelijk gebruik van sportvoorziening, behoud en verbeteren van kwaliteit</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten en reglement
	<p>Op welke onderwerpen</p>	<p>Sportaanbod</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten en reglement

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:	
	wordt samengewerkt?		
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Op basis van statuten	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten en reglement
<i>Samenwerkingsverband 2:</i>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Maatschappelijke en ideële organisaties, dorps- en stadsraden, gemeente, SMWO, zorgaanbieders	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidierelatie
	Wat is het doel van de samenwerking?	Bevorderen van leefbaarheid in kernen en wijken	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidierelatie, projectplannen
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Onderwerpen uit sociaal domein, eenzaamheids- en armoedebestrijding, deelname aan de maatschappij	<ul style="list-style-type: none"> • Subsidierelatie, projectplannen
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Zoveel mogelijk op basis van consensus vanwege hoge gehalte aan vrijwilligersinitiatief	<ul style="list-style-type: none"> • Verslagen
<i>Samenwerkingsverband 3:</i>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Woningbouwvereniging Zeeuwend	<ul style="list-style-type: none"> • Prestatie-overeenkomst
	Wat is het doel van de samenwerking?	Toekomstbestendige woningvoorraad afgestemd op veranderende bevolking (0-trede, langer zelfstandig blijven)	<ul style="list-style-type: none"> • Prestatie-overeenkomst, intentieovereenkomst en
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Woningbouw – nieuwbouw, vernieuwbouw, herstructurering	<ul style="list-style-type: none"> • Intentie- en samenwerkings-overeenkomst, subsidietoekenningen.
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Op basis van overeenkomst, consensus	<ul style="list-style-type: none"> • Prestatie-overeenkomst
<i>Samenwerkingsverband 4:</i>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Stichting erfgoedplatform	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten, raadsbesluit

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Behoud en bevorderen van cultureel erfgoed (monumenten, collecties, artefacten, cultuurlandschappen en immaterieel erfgoed)	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten, raadsbesluit
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Verbeteren samenwerking musea en toegang tot museaal erfgoed, behoud en nieuwe kostendragers voor monumenten, behoud van materieel en immaterieel cultureel erfgoed met als doel bijdrage te leveren aan toeristisch product, nieuwe verdien- en samenwerkingsmodellen en blijvende waardering door inwoners en ondernemers	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten en reglement
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Meerderheidsbesluiten	<ul style="list-style-type: none"> • Statuten en reglement
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	In geval van subsidierelatie of overeenkomst is sprake van bindende afspraken, hangt af van te bereiken doel en gekozen methode		<ul style="list-style-type: none"> • Subsidiebeschikking, intentie- of samenwerkingsovereenkomst.
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	In alle gevallen kan de gemeente het niet alleen, is afhankelijk van andere stake- en shareholders. Vrijwel alle projecten worden in gezamenlijkheid uitgevoerd. Per fase kunnen, afhankelijk van de casuïstiek, partijen in- of uittreden.		<ul style="list-style-type: none"> • Verslagen
4. Verankering in beleid			
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	Tij van de Toekomst is met veel zeer brede inspraakrondes tot stand gekomen. In- en medespraak vindt ook plaats bij opstellen van onderliggend beleid. Uiteindelijk stelt gemeenteraad vast na ook inspraakmogelijkheden in formele besluitvormingsproces. Draagvlak voor beleid is daarom groot.		<ul style="list-style-type: none"> • Tij van de Toekomst, raadsbesluiten

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:
<p>Provincie:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) In ruimtelijk beleid en beleid over woningbouw. Omgevingsvisie, periodieke publicaties, rapportages ZB in opdracht van provincie</p> <p>b) Middelen vanuit lopende begroting voor beleidsdoelen, overdrachten vanuit het Rijk in het kader van demografie</p> <p>c) Gedeputeerde A.J. van der Maas, draagt zorg voor coördinatie van beleid, demografische ontwikkeling wordt als integraal onderdeel in beleidsontwikkeling en –uitvoering meegenomen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Internetsite provincie
<p>Gemeenten:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) Tij van de Toekomst, onderliggende beleidstukken zoals Woonvisie en woningbouwprogrammering. Daarnaast in onderhuiswijnhuisvestingsbeleid en beleidstukken betreffende het sociaal domein.</p> <p>b) Rekening wordt gehouden met overdrachten getript via provincie vanuit het Rijk. Overige middelen via specifiek beleid beschikbaar gesteld, dus ja. Daarnaast middelen beschikbaar vanuit subsidiebeleid</p> <p>c) Burgemeester is portefeuillehouder vanuit rol voor coördinatie van beleid. Tevens portefeuillehouder voor Tij van de Toekomst en bijbehorend uitvoeringsprogramma (thans vervat in programmabegroting)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Beleidsnota's, raadsbesluiten • Programma-begroting, subsidiebeleid • Tij van de Toekomst, raadsvoorstel
5. Monitoring & rapportage		
<p>Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tij van de Toekomst per 4 jaar vervat in een uitvoeringsprogramma gebaseerd op coalitieakkoord, wordt 1 op 1 opgenomen in programmabegroting. Monitoring en evaluatie vindt via p&c-cyclus plaats. 	<p>MARAPs, BERAPs, Programmarekening</p>

Naam regio: Schouwen-Duiveland		Bron:
	<ul style="list-style-type: none"> • Aparte evaluatie op Actieprogramma Leren door Anticiperen 	rapportage
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?	Dat actieprogramma wordt uitgevoerd, aanvullende activiteiten en projecten plaatsvinden vanuit andere domeinen, sprake is van coördinatie en integratie maar dat maatschappelijk discussie en erkenning lastig blijft.	

1.15 Zeeuws-Vlaanderen

Naam regio: Zeeuws-Vlaanderen		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Krimpregio	
Provincie	Zeeland	
Gemeenten	Hulst, Sluis, Terneuzen	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp / leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toekomstbestendige voorzieningenstructuur o.m. met betrekking tot sport • Leefbaarheid algemeen <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Woningvoorraad vernieuwen en levensloopbestendig maken vanwege de vergrijzing en de noodzaak tot verduurzaming van het kwalitatief ondermaatse deel van de woningvoorraad <p>Ruimte en mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Leegstand in het (niet-wonen) vastgoed voorkomen en tegengaan • Bereikbaar houden van voorzieningen <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wij bundelen onze krachten om te komen tot een goede spreiding van een kwalitatief hoogwaardig aanbod van scholen en opvang binnen onze gemeente en in de regio Zeeuws-Vlaanderen, met oog voor bereikbaarheid, kwaliteit, duurzaamheid en 	<ul style="list-style-type: none"> • Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rucker-Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)

Naam regio: Zeeuws-Vlaanderen		Bron:
	<p>betaalbaarheid.</p> <p>Zorg</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toekomstbestendige voorzieningenstructuur <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verminderen van grensbelemmeringen met betrekking tot onderwijs (o.m. gelijkwaardigheid diploma's) en arbeidsmarkt (o.m. belastingen/sociale verzekeringen/premies) • (Beroeps)onderwijs aansluiten bij bedrijvigheid om toekomstig tekort aan technisch geschoold personeel te voorkomen • Versterking MKB en Retail 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wonen • Ruimte & mobiliteit • Onderwijs • Zorg en ondersteuning • Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>De regio heeft voor elk thema haar eigen regionale overlegvormen. Daarnaast heeft de regio Zeeuws-Vlaanderen op de volgende thema's in het bijzonder voortgang geboekt:</p> <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio heeft afspraken gemaakt over de aanpak van de particuliere woningvoorraad. Ook spreekt de regio met woningcorporaties over herstructurering. <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> • De regio spreekt van een goede samenwerking tussen de gemeenten en de schoolbesturen met betrekking tot het issue van leerlingendaling. Hierin wordt er in het bijzonder gekeken naar mogelijke fusies tussen scholen. • De regio bespreekt het thema onderwijs in een regionaal onderwijsoverleg. Hieronder zijn per gemeente coördinatiegroepen actief. <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regionaal Bedrijventerreinen Programma 2016-2025. Afstemmen aanbod bedrijfsterreinen 	<ul style="list-style-type: none"> • Regionale woningmarktafspraken voor Zeeuws-Vlaanderen (2013) • Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rocker-Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)

Naam regio: Zeeuws-Vlaanderen		Bron:
	<p>qua kwantiteit en kwaliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> In EGTS-verband grensoverschrijdende jobbeurs 	
In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?	De regio Zeeuws-Vlaanderen heeft zich aanvullend georganiseerd op het thema wonen in een gemeenschappelijke regeling. Deze regeling heeft ten doel een kader te scheppen voor de behartiging en de afstemming van het woonbeleid in de regio. Deze gemeenschappelijke regeling wordt dit jaar (2017) nog beëindigd. Het samenwerkingsverband wordt getransformeerd tot een regulier regionaal bestuurlijke overlegvorm.	<ul style="list-style-type: none"> Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rocker-Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)
In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?	<p>Bewustwording / Visievorming / Planvorming / Programmering / Uitvoering</p> <p>De regio heeft veel geïnvesteerd in bewustwording. Dit heeft geleid tot visievorming en programmering. Echter lijkt de uitvoering nog uit te blijven. Dit kan deels toegeschreven worden aan het ontbreken van een urgentiegevoel, maar ook aan het ontbreken van voldoende financiële middelen. Dit wordt door de regio deels toegeschreven aan de beperkte voelbaarheid van de negatieve gevolgen van bevolkingsdaling. Anderszins wordt het verdienmodel (Kanaalzone en toerisme) van de regio Zeeuws-Vlaanderen aangedragen als een belangrijke factor voor de regio om de gevolgen van bevolkingsdaling te ondervangen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rocker-Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<p>De volgende succesfactoren zijn door de regio Zeeuws-Vlaanderen genoemd:</p> <ul style="list-style-type: none"> De samenwerking met Vlaanderen op het gebied van de Kanaalzone en (EGTS) Linkeroever Antwerpen en de thema's wonen en werk. 	<ul style="list-style-type: none"> Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rocker-Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> Samenwerking in het kader 	<p>De volgende punten worden door de regio als belangrijkste lessen aangewezen:</p> <ul style="list-style-type: none"> De bestuurlijke cultuur beziet 'krimp' als een ongewenste stempel. Daarentegen richt het bestuurlijke niveau zich meer op het potentieel van de regio. Samenwerking wordt niet van 	<ul style="list-style-type: none"> Grenzeloze kansen voor werk (2012) Interview A. Dierikx, A.

Naam regio: Zeeuws-Vlaanderen		Bron:
<p>van bevolkingsdaling</p> <ul style="list-style-type: none"> Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<p>nature opgezocht, dit wordt toegeschreven aan de bestuurlijke focus die primair gericht is op de eigen gemeenten.</p> <ul style="list-style-type: none"> De regio Zeeuws-Vlaanderen is sterk georiënteerd op Vlaanderen. Vlaanderen wordt gezien als achterland waarmee samenwerking van belang is op het gebied van de Kanaalzone en Linkeroever Antwerpen en de thema's wonen, werk en toerisme. Ten behoeve van de grensoverschrijdende arbeid heeft de regio Zeeuws-Vlaanderen in samenwerking met Vlaanderen een Grensinfopunt en een Werkservicepunt opgericht. Er wordt op dit moment te weinig gebruik gemaakt van de coördinerende rol van de provincie. De provincie Zeeland zou ook kunnen bijdragen aan een meer gestructureerde vertegenwoordiging van de regio in Den Haag. 	<p>de Nijs, V. Rocker-Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)</p>
3. Samenwerking		
<p>Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?</p>	<ul style="list-style-type: none"> Regionale woningmarktafspraken voor Zeeuws-Vlaanderen 	<ul style="list-style-type: none"> Regionale woningmarktafspraken voor Zeeuws-Vlaanderen (2013) Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rocker-Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)
<p><i>Samenwerkingsverband 1:</i> Regionale woningmarktafspraken voor Zeeuws-Vlaanderen</p>	<p>Welke partijen zijn hierbij betrokken?</p>	<p>Gemeenten Hulst, Sluis en Terneuzen</p> <ul style="list-style-type: none"> Regionale woningmarktafspraken voor Zeeuws-Vlaanderen (2013) Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rocker-

Naam regio: Zeeuws-Vlaanderen			Bron:
			Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)
	Wat is het doel van de samenwerking?	Een actieve en gezamenlijke sturing op nieuwbouw en kwaliteitsverbetering van de bestaande woningvoorraad waarmee de leefbaarheid in de regio Zeeuws-Vlaanderen geborgd wordt.	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Wonen en algemene leefbaarheid	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?		
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?			
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	Bestuurders richten zich in eerste instantie op de eigen problematiek in de eigen gemeente		<ul style="list-style-type: none"> • Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rucker-Buyt, R. de Ruijter (02-03-2017)
4. Verankering in beleid			
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling? Door wie is dit beleid vastgesteld?	De samenwerkingsagenda is het document waarin het regionale 'beleid' (actiepunten) is vastgesteld.		<ul style="list-style-type: none"> • Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rucker-Buyt, R. de Ruijter (02-03-2017)

Naam regio: Zeeuws-Vlaanderen		Bron:
<p>Provincie:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) In ruimtelijk beleid en beleid over woningbouw. Omgevingsvisie, periodieke publicaties, rapportages ZB in opdracht van provincie</p> <p>b) Middelen vanuit lopende begroting voor beleidsdoelen, overdrachten vanuit het Rijk in het kader van demografie</p> <p>c) Gedeputeerde A.J. van der Maas, draagt zorg voor coördinatie van beleid, demografische ontwikkeling wordt als integraal onderdeel in beleidsontwikkeling en –uitvoering meegenomen.</p>	
<p>Gemeenten:</p> <p>a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze?</p> <p>b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid?</p> <p>c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?</p>	<p>a) Beleidsterreinen waar specifiek aandacht voor bevolkingsdaling is, zijn de woningmarkt, onderwijs en sport. Dit komt terug in plannen van aanpak en regionale afspraken.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Specifiek voor wonen: regionale woningmarktafspraken en de aanpak van de particuliere woningvoorraad. - Specifiek voor onderwijs: toekomstbestendig voorzieningenplan onderwijs - Specifiek voor sport: plan van aanpak sportvoorzieningen (betere afstemming beschikbare capaciteit en ruimtebehoefte) <p>b) Naast de decentrale uitkering zijn er geen extra middelen beschikbaar binnen de gemeentelijke begrotingen. De uitwerking van het plan van aanpak sportaccommodaties heeft wel invloed op de investeringskredieten afhankelijk van keuzes (saneren, clusteren...)</p> <p>c) Bevolkingsdaling is geen onderwerp dat binnen één portefeuille valt, dus ook niet bij één wethouder zit. Bestuurlijke vertegenwoordiging wordt op basis van thema ingezet.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rocker-Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages	Monitoring en rapportage bestaat uit een beschrijving/verantwoording via de gemeentelijke	<ul style="list-style-type: none"> ● Interview A. Dierikx, A. de Nijs, V. Rocker-

Naam regio: Zeeuws-Vlaanderen		Bron:
beschikbaar?	jaarrekening	Buyl, R. de Ruijter (02-03-2017)
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?		

1.16 Hoeksche Waard

Naam regio: Hoeksche Waard		Bron:
1. Kenschets		
Type regio	Anticipieerregio	
Provincie	Zuid-Holland	
Gemeenten	Binnenmaas, Oud-Beijerland, Cromstrijen, Korendijk en Strijen	
2. Uitvoering		
Welke ambities zijn geformuleerd in het actieplan?	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Versterking samenwerking regionale partijen • Regio “op de kaart te zetten” • Versterken samenwerking sport t.b.v. leefbaarheid <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bevorderen van langer zelfstandig wonen • Actievere rol middenveld en ondernemers en een grotere betrokkenheid van inwoners i.r.t. wonen, zorg en welzijn. <p>Ruimte & mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> • Versterken van regionale gebiedsontwikkeling via nieuwe financiële arrangementen en nieuwe coalities publiek, privaat en particulier. 	

Naam regio: Hoeksche Waard		Bron:
	<p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> Beschikbaar en bereikbaar houden primair onderwijs <p>Economische vitaliteit & arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> Versterking bedrijvigheid t.b.v. kwalitatieve groei en werkgelegenheid 	
<p>Wat is de voortgang/welke resultaten zijn geboekt met betrekking tot de acties uit actieplan op de volgende thema's:</p> <ul style="list-style-type: none"> Wonen Ruimte & mobiliteit Onderwijs Zorg en ondersteuning Economische vitaliteit en arbeidsmarkt 	<p>Algemene aspecten krimp leefbaarheid en voorzieningen</p> <ul style="list-style-type: none"> Er is vanuit de regio een kwartiermaker <i>kerngericht werken</i> aangesteld. De kwartiermaker richt zich op het verstevigen van de samenwerking in de kernen tussen partijen rondom zorg, wonen en welzijn (o.a. zorgpartijen en de woningcorporatie). <p>Wonen</p> <ul style="list-style-type: none"> Er is in kaart gebracht wat de opgave is om de bestaande woningvoorraad geschikt te maken voor verschillende doelgroepen. Het gaat dan bijvoorbeeld om gelijkvloerse woningen. Met de corporatie Hoeksche Waard Wonen zijn o.a. daarover prestatie afspraken gemaakt. Om te bevorderen dat particulieren de eigen woning geschikt maken voor de (toekomstige) zorgbehoefte wordt gestart met een bewustwordingscampagne. Er zijn middelen gereserveerde en er is een projectleider. <p>Ruimte & mobiliteit</p> <ul style="list-style-type: none"> Onder de vlag van de Waardenmakerij werken partijen uit het gebied samen aan gebiedsontwikkeling in de Hoeksche Waard. Deze op de waardenketen gerichte aanpak is destijds gestart aan de zuidrand op initiatief van het ministerie van I&M. Nu zijn er door de regio middelen beschikbaar gesteld voor een coördinator. Daarnaast is de regio betrokken bij doorontwikkeling op deelprojecten. <p>Onderwijs</p> <ul style="list-style-type: none"> Bij de start van de samenwerking rondom bevolkingsdaling (vaststellen Pact van de Waard) werd de daling van het aantal leerlingen geagendeerd. De besturen van onderwijsinstellingen hebben vervolgens goede afspraken gemaakt. Dat loopt, er is vanuit 	

Naam regio: Hoeksche Waard	Bron:	
	<p>de regio geen aanvullende inzet op.</p> <p>Zorg en ondersteuning</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zie algemeen / wonen. Gemeenten, woningbouwcorporaties, welzijnsinstellingen en zorgaanbieders hebben in 2010 het Pact van Mijn Hart gesloten, wat richting geeft aan de uitvoering op dorpsniveau. <p>Economische vitaliteit en arbeidsmarkt</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er wordt een transformatiemonitor opgesteld, die vanuit een analyse van het economische profiel van de regio kansen voor transformatie van het bedrijfsleven benoemt. Daarnaast wordt een detailhandelsvisie opgesteld. 	
<p>In hoeverre zijn er aanvullend op het actieplan activiteiten ondernomen die gericht zijn op de aanpak van de (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling?</p>	<p>Het aanstellen van een kwartiermaker kerngericht werken en de uitwerking van de woonvisie zoals bovenstaand beschreven zijn aanvullend op de afspraken uit het actieplan.</p> <p>Daarnaast wordt nu met een verkenning gestart, waarbij wordt onderzocht of / in hoeverre de Hoeksche Waard de regionale aantrekkelijkheid kan vergroten binnen de Rotterdamse woningmarktregio.</p>	
<p>In welke fase bevindt de regio zich met betrekking tot de aanpak van (negatieve) gevolgen van bevolkingsdaling? Waaruit blijkt dat?</p>	<p>Bewustwording / <u>Visievorming</u> / Planvorming / Programmering / Uitvoering</p> <p>In principe zijn alle fasen te benoemen in de verschillende onderdelen van de aanpak rondom bevolkingsdaling de Hoeksche Waard. Ook bewustwording blijft een thema. Het zwaartepunt ligt bij visievorming.</p>	
<p>Wat zijn de belangrijkste succesfactoren met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen 	<ul style="list-style-type: none"> • Beweging van bovenaf: de ondersteuning vanuit de provincie, maar vooral ook het Rijk heeft ontzettend geholpen om de opgave bij raden en bestuur te agenderen. • Beweging van onderaf. In de Hoeksche Waard is het gesprek op gang gekomen doordat partijen als corporaties, zorgpartijen en bibliotheken bevolkingsdaling onder de aandacht brachten van de Raden. • Tot slot zijn staat of valt de aanpak bij medewerkers of bestuurders bij gemeenten die 	

Naam regio: Hoeksche Waard		Bron:
bevolkingsdaling	ervoor gaan.	
<p>Wat zijn de belangrijkste lessen met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Samenwerking in het kader van bevolkingsdaling • Aanpak gevolgen bevolkingsdaling 	<ul style="list-style-type: none"> • Onderschatting van de capaciteit die nodig is, zowel in uren als in competenties. Wanneer het onderwerp bevolkingsdaling naast de reguliere werkzaamheden moet worden opgepakt en/of er geen mensen met de juiste competenties zijn, kom je niet verder. 	
3. Samenwerking		
Welke formele en informele samenwerkingsverbanden zijn er gericht op de realisatie van het actieplan?	<ul style="list-style-type: none"> • Pact van de Waard 	
<i>Samenwerkingsverband 1:</i> Pact van de Waard	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Ondernemersverenigingen, bibliotheken, corporaties zorgpartijen, bestuurders
	Wat is het doel van de samenwerking?	Uitvoeren van het Pact.
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Bevolkingsdaling algemeen.
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Besluitvorming vindt plaats door en tussen de deelnemers aan het overleg, dat is niet binnen het Pact georganiseerd. Besluiten over budgetten gaan via het gemeentelijke samenwerkingsverband SOHW (Samenwerkingsorgaan Hoeksche Waard).
<i>Samenwerkingsverband 2:</i>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Ondernemersvereniging (winkeliers, voorzitter Pact van de Waard, vastgoedpartijen), gemeenten,

Naam regio: Hoeksche Waard			Bron:
Detailhandelsraad	Wat is het doel van de samenwerking?	Bestendigen van de detailhandelstructuur en begeleiding detailhandelsvisie.	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	economie	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	niet	
<i>Samenwerkingsverband 3:</i> Het Gebiedsprogramma	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Provincie Zuid-Holland en de gemeenten	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Gezamenlijke gebiedsambitie realiseren, gebiedsopgaven versnellen	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Nadruk op ruimte & mobiliteit	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Via een stuurgroep met 2 gebiedsgedeputeerden en 3 bestuurders van gemeenten.	
<i>Samenwerkingsverband 4:</i> Marktberaad	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	corporatie, makelaars, ontwikkelaars en gemeenten	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Afstemming en kennisdeling rondom wonen	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	wonen	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	niet	
<i>Samenwerkingsverband 5</i>	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Gemeenten, woningbouwcorporaties, welzijnsinstellingen en zorgaanbieders	

Naam regio: Hoeksche Waard		Bron:	
Pact van Mijn Hart	Wat is het doel van de samenwerking?	Uitvoeren Pact van Mijn Hart	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Wonen, welzijn, zorg	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Besluitvorming vindt plaats door en tussen de deelnemers aan het overleg, dat is niet binnen het Pact georganiseerd.	
Samenwerkingsverband 6: Economic board.	Welke partijen zijn hierbij betrokken?	Pact van de Waard	
	Wat is het doel van de samenwerking?	Uitvoeren economische agenda	
	Op welke onderwerpen wordt samengewerkt?	Nieuw traject	
	Hoe is besluitvorming georganiseerd?	Nieuw traject	
In hoeverre is sprake van bindende afspraken tussen betrokken partijen?	<p>De samenwerkingsagenda tussen de gemeenten, de provincie en het Rijk is vastgesteld en er zijn middelen aan gekoppeld vanuit de provincie en het Rijk. subsidie. Daarvoor ook door Rijk middelen samengesteld.</p> <p>De partijen uit het gebied hebben het Pact van de Waard en het Pact van Mijn Hart ondertekend. Het Rijk heeft m.b.t. het Pact van de Waard een <i>letter of support</i> geschreven.</p>		
In hoeverre is sprake van gezamenlijke uitvoering?	Per thema via bovenstaande samenwerkingsverbanden. Het Rijk staat meer op afstand bij de uitvoering.		
4. Verankering in beleid			
In hoeverre is sprake van gezamenlijk vastgesteld beleid op het gebied van bevolkingsdaling?	Het Pact van de Waard, Pact van Mijn Hart en de samenwerkingsagenda geven richting aan gezamenlijke uitvoering. Verder is er geen gezamenlijk vastgesteld beleid.		

Naam regio: Hoeksche Waard		Bron:
Door wie is dit beleid vastgesteld?		
Provincie: a) Komt bevolkingsdaling terug in provinciaal beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de provinciale begroting middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Is er een portefeuillehouder bevolkingsdaling bij de provincie? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) Nee b) Nee, er zijn geen aparte middelen voor beleid rondom bevolkingsdaling. Binnen het Gebiedsprogramma zijn/worden activiteiten onder kopje demografische opgaven uitgevoerd, die zijn betaald vanuit subsidie van BZK en de provincie. c) Nee	
Gemeenten: a) Komt bevolkingsdaling terug in gemeentelijk beleid? Waarin? Op welke wijze? b) Zijn er op de gemeentelijke begrotingen middelen gereserveerd voor dit beleid? c) Zijn er portefeuillehouders bevolkingsdaling bij gemeenten? Wat is de rol van deze portefeuillehouder?	a) Binnen het meerjarenprogramma van SOHW. Gemeenten afzonderlijk niet of nauwelijks. b) Er zijn geen middelen specifiek voor bevolkingsdaling gereserveerd. Er is wel een pijler 'vitale dorpen' op de begroting van SOHW. Gemeenten werken met een sectorale begroting. c) Er zijn twee bestuurlijk afgevaardigden vanuit het Pact van de Waard.	
5. Monitoring & rapportage		
Zijn er evaluaties en/of voortgangsrapportages beschikbaar?	Een evaluatie van het anticipeerbeleid van de provincie Zuid-Holland: <i>Anticipeerprogramma Zuid-Holland; Self-fulfilling prophecy? – Van weerstand naar samenwerken in een nieuwe werkelijkheid</i> (2016)	

Naam regio: Hoeksche Waard		Bron:
Wat zijn hierin de belangrijkste bevindingen?	<ul style="list-style-type: none"> • Het anticipeerprogramma van de provincie Zuid-Holland heeft in de vier deelnemende regio's een bijdrage geleverd aan bewustwording van de demografische veranderingen; • De aanbeveling aan de drie verschillende overheden en samenwerkingspartners is om nu niet los te laten maar door te pakken en open naar elkaar en de inwoner te zijn. Hierbij is aandacht voor goede integrale afstemming van belang. Daarnaast zullen discussies over cijfers en definities meer achterwege gelaten moeten worden. 	

